

**Pedagogická fakulta Jihočeské Univerzity v Českých
Budějovicích**

Katedra pedagogiky a psychologie

Obor: Specializace v pedagogice: Učitelství pro mateřské školy
kombinovaná forma studia

**SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI PŘEDŠKOLNÍHO
PEDAGOGA**

PRESCHOOL TEACHER'S SOCIAL SKILLS

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: **Petra Březinová**

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Eva Svobodová**

České Budějovice

2010

Poděkování

Děkuji, paní Mgr. Evě Svobodové, za metodickou pomoc, rady a připomínky, které mi poskytovala při zpracovávání bakalářské práce. Její rady a připomínky byly pro mne cenné a nepostradatelné.

Dále bych chtěla poděkovat učitelkám paní Bc. Petře Křížkové, Bc. Martině Vojtíškové a Bc. Evě Rybárové, absolventkám bakalářského oboru učitelství pro mateřské školy Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, které mi umožnily zrealizovat v jejich třídách mateřských škol, kde pracují, pozorování pro účely mé bakalářské práce.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci vypracovala zcela samostatně za pomoci odborných rad mé vedoucí bakalářské práce, Mgr. Evy Svobodové, s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použité a citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou.“

V Českých Budějovicích dne.....

.....
podpis

Anotace

Tato bakalářská práce přináší především informace a poznatky o sociálních dovednostech předškolního pedagoga.

Teoretická část je věnována popisu nároků, které klade v oblasti sociálních dovedností na kvalitního učitele současný kurikulární systém vzdělávání. Popis je doplněn o požadavky na pedagoga z pohledu humanistické pedagogiky.

V praktické části je obsažen popis, průběh a výsledky pozorování práce s dětmi u vybraných absolventek oboru učitelství pro mateřské školy Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Na základě výsledků pozorování a teoretických poznatků jsou stanoveny kritéria sociálních dovedností kvalitního předškolního pedagoga.

Cílem práce je na základě poznatků z odborné literatury a praktického pozorování definovat sociální dovednosti potřebné k povolání učitele mateřské školy.

Annotation

This bachelor thesis mainly brings the information and findings about social acquirements of pre-school pedagogue.

The theoretical part of the thesis is focused on description of demands for pre-school pedagogue, regarding to the actual demands of curriculum system of education. The description is also complete with demands on pedagogue from humanistic pedagogy point of view.

The practical part consist description, progression and results from work observation of graduate teachers from Pedagogic faculty of South Bohemian University in Ceske Budejovice; branch of study Pedagogy for pre-schools. On the basis of these results and observations, benchmarks for social acquirements of good pre-school teacher are determined.

The aim of the thesis on the basis of findings from special literature and practical observations establish social skills needed for a profession of pre-school pedagogue.

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	
1. RVP PV A NÁROKY NA SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI UČITELE	7
2. KOMUNIKACE	10
2.1 Efektivní komunikace	10
2.1.1 Efektivní komunikační dovednosti a postupy	11
2.2.2 Neefektivní způsoby komunikace	14
2.3 Komunikace v mateřské škole	15
3. OSOBNOST UČITELE	17
3.1 Pojem osobnost učitele	17
3.2 Morální kvality pedagoga, které vedou k rozvoji osobnosti	18
3.3 Osobnost pedagoga v mateřské škole	18
4. SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI PŘEDŠKOLNÍHO PEDAGOGA	20
4.1 Pojem „sociální dovednost“	20
4.2 Kategorie sociálních dovedností	22
4.2.1 Prosociální chování	22
4.2.2 Empatie, vcítění	23
4.2.3 Akceptování	24
4.2.4 Nepodmíněný respekt a úcta	26
4.2.5 Autenticita	27
4.2.6 Aktivní naslouchání	28
4.2.7 Ocenění	29
4.2.8 Facilitace a verbalizování	30
4.2.9 Orientace na konkrétní situace	30
4.2.10 Zpětná vazba	31
4.2.11 Zvládání konfliktních situací	32

PRAKTICKÁ ČÁST

6. CÍL A POUŽITÉ METODY	33
7. POPIS POUŽITÝCH METOD	33
7.1 Pozorování	33
8. VÝZKUMNÁ ČÁST	34
8.1. Pozorování Petra Křížková	34
8.1.1 Náslech	34
8.1.2 Komunikace	38
8.1.3 Shrnutí	45
8.2. Pozorování Martina Vojtíšková	47
8.2.1 Náslech první	47
8.2.2 Shrnutí	50
8.2.3 Náslech druhý	51
8.2.4 Shrnutí	55
8.3. Pozorování Eva Rybářová	57
8.3.1 Náslech první	57
8.3.2 Náslech druhý	62
8.3.3 Shrnutí	69
9. ZÁVĚRY POZOROVÁNÍ	71
9.1 Výsledky pozorování	71
9.1.1 Učitelka Petra Křížková	71
9.1.2 Učitelka Martina Vojtíšková	73
9.1.3 Učitelka Eva Rybářová	75
9.1.4 Shrnutí	77
9.2 Kritéria sociálních dovedností předškolního pedagoga	78
ZÁVĚR	79
SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY	80

Úvod

Bakalářská práce je zaměřena na sociální dovednosti předškolního pedagoga. Toto téma jsem zvolila proto, že studuji obor učitelství pro mateřské školy a správně rozvinuté sociální dovednosti, jako je empatie, naslouchání, efektivní komunikace, respekt aj., považuji v profesi předškolního pedagoga za klíčové. Učitel je jedním ze základních činitelů výchovy a vzdělávání. Provází nás již od nejnižších stupňů vzdělávání, kdy se stává průvodcem dítěte, seznamuje ho se světem, napomáhá socializaci a působí na jeho vývoj nejen jako pedagog, ale také jako osobnost. Po působení rodičů je dobrý učitel další nejdůležitější osobností, která na dítě působí jako vzor, předává mu své vzorce chování. Mravní základy, které dítě získá v rodinném prostředí, si pak dále upevňuje, rozšiřuje a prohlubuje během školní výchovy. Učitelé, stejně jako rodiče, vychovatelé i všichni ti, kteří pracují s dětmi, jsou pro ně modelem, ať už dobrým nebo špatným. Děti a mladí lidé je sledují a mnohdy bezděčně napodobují či přejímají jejich pohled na svět a hodnotovou orientaci. Je tedy patrné, že na učitele jsou kladeny vysoké nároky a požadavky.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část, je zaměřena na osobnost pedagoga a popis jeho sociálních dovedností vycházející z odborné literatury a požadavkům rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání na sociální dovednosti předškolního pedagoga. V praktické části pozoruji vybrané úspěšné absolventky bakalářského oboru učitelství pro mateřské školy Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích s cílem stanovit vlastní kritéria pro sociální dovednosti kvalitního učitele mateřské školy.

TEORETICKÁ ČÁST

1. RVP PV A NÁROKY NA SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI UČITELE

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání je základní kurikulární dokument státní úrovně platný pro veškeré předškolní vzdělávání. Vymezuje cíle předškolního vzdělávání, klíčové kompetence, vzdělávací obsah a podmínky vzdělávání a zásady pro tvorbu školních vzdělávacích programů. V souladu s ním mateřské školy vypracovávají a realizují své školní vzdělávací programy.

Cíle RVP PV jsou citlivě orientovány na prosociální rozvoj dítěte, umožňují vzdělávání s ohledem na požadavky a pravidla sociálního prostředí, které má pozitivní a akceptující charakter. *„RVP PV vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Toto vymezení vychází z respektování faktu, že většinu toho, co dítě prožije a přijme v prvních letech života, je trvalé a zhodnotí se v jeho budoucím životě.“* (SVOBODOVÁ, E.: *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2007, s.5. ISBN 80-86307-39-5.)

V RVP PV v oblastech vzdělávání dětí, v nichž jsou stanoveny záměry, se nepřímou vyjevují nároky na pedagoga. Měl by to být člověk moudrý, kultivovaný, se životním rozhledem a jistotou, sebe znalý, aktivní, optimistický, zodpovědný, vzdělán v mnoha oblastech, komunikativní, a také člověk prosociální, empatický, citlivý, naslouchající, opravdový, tolerantní, respektující ... Na osobnost pedagoga toho neklade RVP PV málo. Je snad možné, aby každý pedagog v mateřské škole splňoval vše to, co je vyjmenováno shora? Byl by to stav ideální, ale je reálný? Dále jsem se snažila najít přímo požadavky, které jsou pedagogovi v RVP předkládány. Na konci dokumentu jsou vyjmenovány povinnosti a doporučení pro předškolního pedagoga vůči své odbornosti, sebevzdělávání, rodičům, dětem, vzdělávacímu obsahu a jeho naplňování.

Hledala jsem dále a ještě našla:

„Pedagogové se sami chovají podle zásad zdravého životního stylu a poskytují tak dětem přirozený vzor.“

„Pedagogové respektují potřeby dětí (obecně lidské, vývojové a individuální), reagují na ně a napomáhají v jejich uspokojování (jednají nenásilně, přirozeně a citlivě, navozují situace pohody, klidu, relaxace apod.). Děti nejsou neúměrně zatěžovány, či neurotizovány spěchem a chvatem.,,

„Pedagogický styl, resp. způsob, jakým jsou děti vedeny, je podporující, sympatizující, projevuje se přímou, vstřícnou, empatickou a naslouchající komunikací pedagoga s dětmi. Je vyloučeno manipulování s dítětem, zbytečné organizování dětí z obavy o časové prostoje, podporování nezdravé soutěživosti dětí. Jakákoli komunikace s dítětem, kterou dítě pociťuje jako násilí, je nepřijatelná.,,

„Je uplatňován pedagogický styl s nabídkou, který počítá s aktivní spoluúčastí a samostatným rozhodováním dítěte. Vzdělávací nabídka odpovídá mentalitě předškolního dítěte a potřebám“, „Pedagog se vyhýbá negativním slovním komentářům a podporuje děti v samostatných pokusech, je uznalý, dostatečně oceňuje a vyhodnocuje konkrétní projevy a výkony dítěte a přiměřeně na ně reaguje pozitivním oceněním, vyvaruje se paušálních pochval stejně jako odsudků. Dospělí se chovají důvěryhodně a spolehlivě (autenticky).,,

„Pedagog se programově věnuje neformálním vztahům dětí ve třídě a nenásilně je ovlivňuje prosociálním směrem (prevence šikany a jiných sociálně patologických jevů u dětí).“

„Pedagogický sbor pracuje jako tým, zve ke spolupráci rodiče.“

„Všichni pracovníci, kteří pracují v mateřské škole jako pedagogové, mají předepsanou odbornou kvalifikaci. Ti, kterým část odbornosti chybí, si ji průběžně doplňují. „

„Pedagogický sbor, resp. pracovní tým funguje na základě jasně vymezených a společně vytvořených pravidel.“

„ Pedagogové se sebevzdělávají, ke svému dalšímu vzdělávání přistupují aktivně.,,

„Služby pedagogů jsou organizovány takovým způsobem, aby byla vždy a při všech činnostech zajištěna dětem optimální pedagogická péče. „

„Pedagogové jednají, chovají se a pracují profesionálním způsobem (v souladu se společenskými pravidly a pedagogickými a metodickými zásadami výchovy a vzdělávání předškolních dětí).“

„Ve vztazích mezi pedagogy a rodiči panuje oboustranná důvěra a otevřenost, vstřícnost, porozumění, respekt a ochota spolupracovat. Spolupráce funguje na základě partnerství.“

„Pedagogové sledují konkrétní potřeby jednotlivých dětí, resp. rodin, snaží se jim porozumět a vyhovět.“

„Pedagogové pravidelně informují rodiče o prospívání jejich dítěte i o jeho individuálních pokrocích v rozvoji i učení. Domlouvají se s rodiči o společném postupu při jeho výchově a vzdělávání.“

„Pedagogové chrání soukromí rodiny a zachovávají diskrétnost v jejích svěřených vnitřních záležitostech. Jednají s rodiči ohleduplně, taktně, s vědomím, že pracují s důvěrnými informacemi. Nezasahují do života a soukromí rodiny, varují se přílišné horlivosti a poskytování nevyžádaných rad.“

(Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004,s.33-35. ISBN 80-87000-00-5.)

Konkrétních specifikací sociálních dovedností pedagoga jsem v RVP našla méně, než jsem očekávala a bylo by vhodné, dle mého názoru, je v dokumentu rozšířit.

Z uvedených požadavků však vyplývá, že jednou ze základních dovedností předškolního pedagoga jistě bude komunikace s dětmi, rodiči a všemi partnery při vzdělávání dítěte.

2. KOMUNIKACE

Komunikace (z lat. *communicatio*, od *communicare* – spojovat) je v širokém smyslu jakýkoliv přenos sdělení. Komunikací se obecně rozumí spojení člověka s vnějším světem, které umožňuje získávat informace o dějích, jež ho obklopují. V úzkém pojetí lze komunikaci vymezit jako proces předávání informací od člověka k člověku, jehož prostřednictvím je možné sociální jednání. Komunikace zprostředkovává vzájemný kontakt, vzájemné dorozumívání mezi lidmi, a je tedy základní dovedností, která významně ovlivňuje vývoj mezilidských vztahů.

Komunikace doprovází každého z nás v každodenním kontaktu s lidmi. Jednou ze základních a nejdůležitějších technik předškolního pedagoga je umění komunikace.

2.1 Efektivní komunikace

Jednou z možných a pro dítě příznivých cest předškolního pedagoga je efektivní komunikace. Respektující výchova, partnerský přístup, sebeúcta, výchova k demokracii, empatii aj. ukazují cestu, jak změnit svůj způsob myšlení, jednání s lidmi, pochopit emoce naše i ostatních lidí. Jde o dovednosti, které pomáhají chovat se respektujícím způsobem, a zároveň učí respektu. Zároveň přispívají k rozvíjení potřeby sebeúcty a ukazují, jak vlastně má vypadat správné chování – jednání, které od nich vyžadujeme. **Efektivní komunikace** učí, jak přistupovat k dítěti jako k osobnosti, jak projevovat úctu, uznání a přijímat ho jako partnera.

*„Dospělí si přejí, aby se jejich děti chovaly s respektem k druhým lidem. K tomu je ale nutné, aby samy na vlastní kůži zažily respekt od dospělých. Respektovat děti znamená opustit mocenský, manipulativní přístup ve výchově a vzdělávání. Některým lidem stačí, že se děti navenek chovají dobře a dělají to, co se po nich chce. Způsobům, jakými toho dosahují, nevěnují příliš pozornost (ve jménu lásky a dobrých úmyslů se někteří lidé cítí oprávněni používat i takové výchovné prostředky, které se neslučují s respektem a lidskou důstojností – vyhrožování, tresty, zesměšňování, moralizování, uplácení odměnami a další). Nevidí důvod něco měnit, protože se většinou nezamýšlejí nad tím, co všechno se děje uvnitř dítěte. Takové prostředky vedou k pouhé poslušnosti namísto vytváření skutečné zodpovědnosti a samostatnosti.“ (KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Spirála Kroměříž, 2005, s.5. ISBN 80-901873-6-6.)*

Respektující výchova je založená na partnerském přístupu a rovnocenném vztahu s dětmi. Přivádí dítě k zodpovědnosti za svá rozhodnutí a rozvoji vnitřní motivace. Ze své vlastní zkušenosti vím, že příkazy a rozkazy většinou příliš dlouho nefungují, ať je opakujeme, kolikrát chceme.

Důsledkem výchovy založené na **uplatňování moci** bývá vzdor nebo poslušnost. Dospělí se obávají vzdoru dětí. Druhé riziko – poslušnost – často za riziko nepovažují a pokládají poslušnost za žádoucí výsledek výchovy. Vyrůstá tak člověk podřídivý, závislý na autoritě. Protikladem poslušnosti je zodpovědnost. Její podstatou jsou vnitřně přijaté hodnoty a normy chování. Oční kontakt, příjemný, vstřícný tón hlasu, slovo prosím“, zdvořilost, trpělivost, oslovení jménem, vhodné načasování požadavku, zprostředkování smysluplnosti požadavku, partnerský přístup a v neposlední řadě i smysl pro humor napomáhají vhodnému sdělení požadavků.

Vymezování hranic ve výchově je nezbytné. Pokud nemají děti jasně a pevně vymezené hranice, ztrácejí pocit bezpečí. Rozdíl mezi demokratickou a autoritativní výchovou spočívá ve způsobech, jakými se stanovují pravidla a hranice chování. Vytvářet hranice bychom měli nikoliv pro děti, ale s dětmi.

2.1.1 Efektivní komunikační dovednosti a postupy

- 1) Vidím (slyším), že...- **popis, konstatování** se zaměřuje se na to, co se stalo, ne na toho, kdo to udělal. Popis může obvykle nahradit neefektivní otázky. Popis s poskytnutím prostoru pro aktivitu řeší problém.
- 2) Je..., Je potřeba..., Tohle děláme (tak a tak)..., Pomůže, když... - **informace, sdělení** nahrazuje rady a pokyny, je na druhé osobě, zda informace využije
- 3) Očekávám, že... Pomohlo by mi... **vyjádření vlastních očekávání a potřeb** nahrazuje rady a pokyny, je na druhé osobě, zda informace využije.
- 4) Uděláš to tak...nebo tak ...?, Můžeš si vybrat ... - **možnost volby** z nabídnutých alternativ.
- 5) Vyjádření vlastních potřeb a očekávání prostřednictvím **já-výroku** (místo výčitek a obviňování).
- 6) Co s tím uděláme? Co si o tom myslíš ty? - prostor pro **spoluúčast a aktivitu** dětí.
- 7) Jirko...! - **dvě slova**

Zaměřujeme se na to, co se stalo. Např.: „*Jano, dveře zůstaly otevřené.*“ (na místo: Zase jsi nezavřela dveře!)

Nahrazujeme otázky (pokud je to možné) a vyčítání **popisem**. Tím dáváme druhé straně prostor, aby se rozhodla, zda a jak bude reagovat. Tón při popisu je přátelský nebo alespoň věcný. Popisujeme, co pozorujeme teď, případně i to, co se odehrálo v minulosti co nejpravdivěji.

Podáváme dítěti informace. **Informace** je oznamovací věta či souvětí s podmětem v 1. nebo 3. osobě. Tím se zásadně liší od pokynů a příkazů či rad, které mají společné to, že jsou formulovány v 2. osobě (ty, vy).

Mnohé z běžně používaných otázek představují nátlak. **Pozitivní popis** situace pomáhá dětem ujistit se o správnosti nějaké činnosti a vytvářet si dobré sebehodnocení. Pokud slyšíme něco pozitivního, snáze se nám přijímá to, co se nám zatím nedaří.

Informace rozvíjejí zodpovědnost – rady a pokyny poslušnost. Informace mají být pravdivé.

Možnost volby spočívá ve vyjmenování dvou, případně i více konkrétních možností přijatelných pro obě strany. Teprve to podněcuje mentální procesy jako, je porovnávání, hodnocení, zvažování pro a proti. Možnost výběru zvyšuje vnitřní motivaci. Výběr nesmí být manipulací. Děti se potřebují naučit přemýšlet o výhodách a nevýhodách své volby a jejich důsledcích. Mít na věci vliv posiluje pocit jistoty a bezpečí, dělat si věci po svém patří mezi základní lidské potřeby. Dát na výběr v rámci „udělat“ je však základním předpokladem rozvíjení zodpovědnosti. Je to také výrazem respektu k dítěti, který pomáhá budovat dobré vzájemné vztahy.

Dovednost - dvě slova šetří čas a nervy. Mluvíme jen o pozorovatelném chování, vyhýbáme se hodnocení osoby.

Prostor pro aktivitu dětí. Jedním ze společných rysů většiny dospělých je přemíra aktivity a energie a pasivita dítěte. Rozhodování za druhé je podstatným znakem mocenského přístupu. Zapojit děti do spoluúčasti na rozhodování o věcech, které se jich týkají. Pokud dítě odpoví, že neví, neznamená to, abychom problém vyřešili a rozhodli my dospělí. Víc hlav víc ví, což znamená nebýt s problémy sám.

Pozn. Někdy děti, zejména mladší, kladou otázky, na které evidentně odpověď znají. Dost často to bývá pokus o navázání komunikace s dospělým. Pokud dospělý pouze na

otázku odpoví a nenaváže s dítětem komunikaci, může dítě sáhnout po jiných způsobech, jak upoutat pozornost, což my dospělí označujeme slovem zlobení.

Šetřit otázkami – zásada „mluvit méně“ dobré komunikaci prospívá, pokud současně umíme naslouchat a dát najevo svůj zájem.

Pomáhá **oslovení jménem**.

Účinek dovedností se zvyšuje, když je kombinujeme – popis + informace, popis + spoluúčast popř. výběr, informace + vyjádření očekávání, informace + výběr).

Empatický rozhovor je postaven na aktivním naslouchání. Naslouchající vědomě ustupuje do vedlejší pozice a hlavní prostor plně je ponechán hovořícímu. Emoce a pocity lze krátce parafrázovat.

Účastné otázky prohlubují vztahovou rovinu mezi komunikujícími. Souvisejí se snahou lépe pojmenovat pocity, přání, očekávání a rozvinout komunikaci. A i když plně nerozumíme sdělovanému obsahu, vnímáme právě prožívané emoce. (Např.: „*To ses asi polekal; najednou si nevěděl, jak na to; to jsi měl asi radost.*“)

Zrcadlení je komunikační jednotkou projevující se tím, že vciťujícím způsobem opakujeme slova či část sdělení a dáváme najevo porozumění. Na naslouchajícího se přenáší i neverbální stránka komunikace. Mimika naslouchajícího blízce vyjadřuje výraz zračící se na tváři dítěte. Je výrazně patrná emoční blízkost ve verbální i neverbální sféře.

Podstata **parafrázování** spočívá ve srozumitelném zopakování důležitých částí předchozího sdělení, které byly vysloveny. Značí potvrzení a přijetí toho, co bylo řečeno.

3 hlavní smysly efektivní komunikace:

- 1. Učí děti důležitým dovednostem a návykům** pro život postavené zejména na vnitřní motivaci.
- 2. Učí děti rozvíjet jejich osobnost** z hlediska sebeúcty, která souvisí se **sebepoznáním a sebeovládáním**. Náhledu na sebe sama jako plnohodnotné, schopné, zodpovědné osoby s plnohodnotným emočním prožíváním, morálními hodnotami a prosociálním cítěním.
- 3. Učí děti otevřeným vztahům** založených na vzájemné **důvěře a respektu**. Což jim poskytuje otevřenou cestu ke vztahům budoucím.

Je nutné starat se o všechny tři oblasti současně a se stejnou péčí.
(KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*.
Spirála Kroměříž, 2005, s.81. ISBN 80-901873-6-6.)

2.2.2 Neefektivní způsoby komunikace

Komunikace, v níž převažují neefektivní způsoby, otupí citlivost vůči jemnějším nástrojům.

- 1) Ty zase (vždycky, někdy, pořád)...! Kdybys aspoň...! (**výčitky, obviňování**)
- 2) Měl/a by sis uvědomit, že... (**poučování, vysvětlování, moralizování**)
- 3) Tohle jsi udělal/a špatně! (**kritika, zaměření na chyby**)
- 4) Já (někdo) kvůli tobě ... (**lamentace, citové vydírání**)
- 5) Nedělej to, nebo se ti stane...! (**zákazy, varování**)
- 6) Z tebe jednou vyroste... (**negativní scénáře, proroctví**)
- 7) On je takový... (**nálepkování**)
- 8) Udělej... (**pokyny**)
- 9) Okamžitě běž a udělej ...! (**příkazy**)
- 10) Přestaň..., nebo...! Běda, jestli...! (**vyhrožování**)
- 11) **Křik**
- 12) Podívej se na...vezmi si příklad z... (srovnávání, dávání za vzor), Já pro tebe..., a ty ...! (**poukazování na vlastní zásluhy**)
- 13) Ty snad chceš ...? Copak ty nechceš ...? (**řečnické otázky**)
- 14) Ty jsi ale... (**urážky, ponižování**)
- 15) To je náš génius! To ses teda vyznamenal! (**ironie, shazování**)

Neefektivní způsoby komunikace nazývá Gillernová tzv. „komunikačními stopkami“

- **příkazování** (*Musíš se zamyslet....*)
- **poučování** (*Ty nevíš, že je obecně známé, že ...*)
- **napomínání** (*Přece nemůžeš ..., Raději to udělej ...*)
- **moralizování** (*Tvoji povinností je ..., Všichni slušní lidé ...*)
- **poskytování rad** (*dítě o radu nežádá: Nejlépe bys udělal ...*)
- **hodnocení a posuzování partnera** (*Když jsi tak líný, těžko můžeš řešit ...*)
- **vyvracení, odmítání, relativizace pocitů** (*Dospělý člověk se nebojí ..., To ti nemůže být líto ..., A co teprve, kdybys dopadl jako ...*)

- **strhávání pozornosti na sebe** (*To já minulý týden také ...*)
- **interpretování, analyzování** (*Není to zas tak hrozné ...*)
- **zvědavé vyptávání**
- **unikání od tématu**
- **nemístné vtipkování**

(GILLERNOVÁ, I., HERMOCHOVÁ, S., S. ŠUBRT, R.: *Sociální dovednosti učitele*. Praha: SPN, 1990, s.43)

2.3 Komunikace v mateřské škole

Komunikativní kompetence je jednou z těch nejvíce důležitých pro úspěšný život člověka. Je známo, že to co se naučíme v dětství, to v nás přetrvává do dospělosti. Člověk vybavený dobrými jazykovými dovednostmi je schopen lépe navazovat přátelské vztahy, snadněji se začleňovat do kolektivu, být úspěšný v práci i osobním životě. Mateřská škola je na cestě k dobré komunikaci více než vhodným partnerem. Zde se dítě poprvé setkává s větším kolektivem vrstevníků a s dospělými, jemu často neznámými lidmi. Velice důležitá je proto **osobnost učitelky**, vlídné, příjemné a vstřícné prostředí mateřské školy. Mateřská škola má oproti rodině výhodu soužití dětí různého věku i pohlaví. Veliký důraz je v dnešní době kladen na **individuální přístup** učitelkou. Dítě rádo sděluje své zážitky, pocity, přání. Mělo by cítit zájem učitelky. **Zpětná vazba** je velice důležitá pro opakované pokusy navázat komunikaci. Děti jsou velice citlivé na rozdíl mezi obsahem řeči a postojem učitelky. Dobrá učitelka dítěti naslouchá, odpovídá na jeho zájem, udržuje a často i prodlužuje společný dialog.

Při hře může učitelka navodit různé situace a využít i prožitkovou metodu učení. Je důležité umět naslouchat a být dobrý pozorovatel, poskytovat dětem prostor pro sebevyjádření a motivovat je ke komunikaci.

Komunikace a interakce v blízkých vztazích umožňuje předškolnímu dítěti pronikat a orientovat se v běžných i náročných situacích v rámci jeho socializace. Dítě přichází do nové skupiny dětí v mateřské škole s různou jazykovou vybaveností a komunikačními dovednostmi. Učitelka může pozorovat úzkou souvislost aktivity řečového okolí dítěte a jeho úrovně komunikace. Ve svém působení navazuje na rodinnou výchovu a doplňuje ji.

Učitelka MŠ má důležité místo při rozvoji komunikativních dovedností, může iniciativu dítěte podporovat, ale také brzdit. K podpoře mohou přispět efektivní způsoby

komunikace, které učitelka při interakci s dítětem využívá. Ta je předpokladem rozvoje osobnosti a přiměřeného sebevědomí dítěte, a tím i rozvoje jeho komunikativních dovedností. Při komunikaci s dítětem by měla učitelka projevovat empatickou účast. Důležité je také **aktivní naslouchání** s parafrázováním obsahu a **ocenění** iniciativnosti. Svou empatií a aktivním nasloucháním učí děti empatii a naslouchání.

Caiaiová, Delačová, Millerová popisují aktivní naslouchání jako "řeč přijetí": *"Základní stanovisko, že aktivně nasloucháme, znamená skutečný a ryzí zájem o dítě v konkrétní okamžité situaci." ... "Jádro komunikace tvoří vcítění se do druhého, snaha hledat a nalézat jeho city a problémy." ... "Aktivní naslouchání je tedy nasloucháním, při němž se vcítujeme, a jako tvořivý způsob přijímání dětských poselství tkví v tom, že rozeznáváme pocity dítěte a tudíž dešifrujeme jeho kód."* (CAIATIOVÁ, M., DELAČOVÁ, S., MULLEROVÁ, A. *Volná hra*. Praha: Portál, 1995, s.49. ISBN 80-7178-011-1.)

Správně naslouchat znamená lépe poznat sebe i druhé. Pomáhá vhodně navázat kontakt i získávat informace pro regulaci svého chování. Děti jsou velmi citlivé na rovnováhu a nerozporuplnost mezi rovinami verbální a neverbální komunikace. Vztahy mezi těmito rovinami by měly být shodné. Učitelka by měla být ve verbálním a neverbálním projevu srozumitelná, měla by být sama vzorem správného užívání řeči.

Komunikace prostupuje celý pobyt dítěte v MŠ. Neměla by mít podobu permanentní zvukové kulisy monologu učitelky, ale věcné, vstřícné vzájemné komunikace při všech aktivitách. Učitelka dovednost komunikovat verbálně i neverbálně rozvíjí v průběhu celého dne v rámci spontánních i řízených aktivit. Při řízených činnostech má rozvoj komunikativních dovedností určitou posloupnost, návaznost. Děti v předškolním věku využívají různé formy projevů jako prostředku komunikace a vyjadřování. Tato oblast zahrnuje projev verbální, smyslový, tělesný, hudební, výtvarný, dramatický, ale i předstupeň psané řeči a formy symbolického vyjádření. Všemi těmito projevy dítě komunikuje se svým okolím. Určitá metodická postupnost při rozvoji komunikace je vhodná pro všechny děti, i když každé dítě je osobností zcela individuální a má právo vyvíjet se svým tempem. Včasné **podnětné a stimuluující prostředí**, které rozvíjí jeho komunikativní dovednosti, má v jeho vývoji nenahraditelný význam.

3. OSOBNOST UČITELE

Pedagog je ten, kdo se podílí na výchově a zároveň dítě něčemu učí, navozuje u dětí motivaci a podílí se na jejich rozvoji, řídí proces kognitivního a sociálního učení směrem k daným cílům. Současně působí učitel i jako vzor, dítě přijímá jeho rady, napodobuje jeho chování, ztotožňuje se často s jeho postoji. Ovlivňování žáka učitelem probíhá prostřednictvím verbálních i neverbálních komunikací. K plnému dosažení výchovně vzdělávacích cílů dochází, jestliže žák vnitřně přijímá učitele jako přirozenou autoritu. Tato interiorizace učitelova vlivu závisí především na typu učitelova pedagogického působení.

3.1 Pojem osobnost učitele

Pojem osobnost se většinou vymezuje jako organická jednota tělesného a psychického, vrozeného a získaného, typická pro daného jednotlivce a projevující se v jeho prožívání a chování. Tvoří strukturální a funkční jednotu, jejímž nositelem je vlastní já, které se projevuje v sebeuvědomování vlastního prožívání a chování, ale i v jeho ovládání a usměrňování – osobnost je seberegulující systém.

Jednotlivci se od sebe liší, protože jsou současně i přírodní bytosti s určitým organickým vybavením, psychickými vlastnostmi, osobními životními zkušenostmi. Liší se i konkrétním prostředím a mikroprostředím, v němž žijí. Společenská determinovanost a svobodná, vědomá činnost tvoří základní strukturu člověka.

Každý učitel jako jedinečná a neopakovatelná individualita svým specifickým způsobem (a v přímé návaznosti na své schopnosti, temperament, charakter) modifikuje a konkretizuje obecně formulované požadavky, principy a obsahy, používá prostředky a metody výchovy.

Osobnost učitele tvoří neobyčejně složitý komplex mnoha dílčích komponentů, které jsou vzájemně propojeny rozmanitými vztahy.

K osobním kvalitám jsou nejčastěji řazeny: *lidskost, vstřícnost, moudrost, charakter, korektní vystupování, srdečnost, trpělivost, tolerance, optimismus, spolehlivost, zásadovost, poctivost, smysl pro humor aj.*

3.2 Morální kvality pedagoga, které vedou k rozvoji osobnosti

Zdeněk Helus se ve své knize *Dítě v osobnostním pojetí* rozepisuje o čtyřech pedagogických ctnostech, jako jsou pedagogická láska, pedagogická moudrost, pedagogická odvaha a pedagogická důvěryhodnost.

Pedagogická láska je projevem citu pedagoga k dítěti, nabízí mu porozumění a podporu, jistotu, že mu na něm záleží a pomáhá mu otevírat bránu budoucnosti.

Pedagogická moudrost znamená, že pedagog k dítěti přistupuje s citem, nadhledem, zkušeností, pochopením, jedinečností a nejedná jen z pozice rutinního praktikismu.

Pedagogická odvaha sebou nese sílu, chuť zkoušet nové přístupy, postupy osobnostního rozvoje dětí.

Pedagogická důvěryhodnost, kdy dítě cítí důvěru v učitele, a ten ji vnímá jako něco cenného a nepostradatelného v jejich vztahu. „*Jedním z prubírských kamenů učitelovy pedagogické důvěryhodnosti je, že dává ze sebe svému žákovi podněty, jimiž jej – svého učitele – může překonat.*“ (HELUS, Z.: *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2004, s.223. ISBN 80-7178-888-0.)

Helus ve své knize apeluje, že každé dítě má právo na „kvalitní dětství“, abychom činili vše, co je pro rozvoj osobnosti dítěte žádoucí a poskytovali mu účinnou podporu. Zaměřuje se v přístupech k dítěti na to, o co je nutné dbát: **odkázanost** – kdy dítě je iniciátorem vlastní aktivity a pedagog napomáhá dítěti aktivitu rozvíjet, popř. kultivovat; **vývojové směřování** – kdy dítě směřuje k sebepojetí, autentickému vyjádření a učitelovým úkolem je umožnit dítěti, aby se mohlo autenticky projevit, aby se vyznalo v sobě samém a tím získalo důvěru v sebe samo; a **rozvoj potencialit** – kdy dětství má být vnímáno jako obdobím růstu a vývoje, a na nás dospělých je tedy odpovědnost v co největší míře je odhalit a rozvíjet.

3.3 Osobnost pedagoga v mateřské škole

A co osobnost pedagoga v mateřské škole? Jaká by měla být? Je sepsáno velké množství odborných definic osobnosti pedagoga, jejich rysů a vlastností. Pedagog v MŠ by měl být jistě osobnostně zralou, duševně vyrovnanou, vnitřně stabilní, citlivou, tolerantní, přirozenou, optimistickou osobou a osobností. Neboť, jak vyplývá z Helusova citátu: „*Osobnostní pojetí dítěte ovšem klade nárok nejenom na učitelovu profesionální zdatnost, ale i na jeho osobnost. Je pro něho výzvou vyvozovat závěry ze*

skutečnosti, že významným, mnohdy zcela rozhodujícím činitelem utváření dítěte jako osobnosti je, jak on sám se osobnostně rozvíjí, v jakém smyslu sám osobností je a jako osobnost na dítě působí.“ (HELUS, Z.: Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. Praha: Portál, 2004, s.221. ISBN 80-7178-888-0.)

Učitel, který sám není zralou a vnímající osobností, přece nemůže vychovávat děti k tomu, aby jimi byly.

Osobnost pedagoga velmi působí, ať pozitivně či negativně na děti. V dětech se odráží náš sociální obraz. Chování pedagoga ovlivňuje děti nejen v konkrétním čase, ale má vliv i na jejich budoucnost. „*Uvědomujeme si, že náš vztah k dítěti může být rozličně projeven. A ať už se tak děje záměrně, anebo mimoděčně, je rozhodujícím činitelem jeho vývoje, podmiňuje průběh jeho dětství, mnohdy s celoživotními důsledky. Jinak řečeno, jsme – svými postoji a svým jednáním – pro dítě šancí, dobrodiním, ale také ohrožením či neštěstím.“ (HELUS, Z.: Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. Praha: Portál, 2004, s.219. ISBN 80-7178-888-0.)* Není samozřejmě zcela vyloučeno, že i dobrý pedagog a vychovatel se dopouští chyb. I chybami se člověk učí. Učitel by měl hledat chybu nejdříve u sebe, pak v metodě a nakonec u dítěte. Chyby dětí pak může posuzovat jako zrcadlo vlastních pedagogických schopností. I chybný učitel může být velkou osobností, měl by však k práci s dětmi přistupovat jako ke svému poslání, ne jako k zaměstnání.

A co dítě? Zdeněk Helus vnímá kvality osobnosti dítěte především v tom: „*...být šťasten, vnímat lásku a sympatie druhých a odpovídat jim vlastními projevy láskyplnosti a sympatie, vymanit se ze zúženého pohledu na věci pokoušet se nahlížet na věci v hlubších a širších souvislostech, vyvinout úsilí ke kultivaci vlastního svérázu a být ušlechtilým způsobem sám sebou, přijmout výzvy otevřené budoucnosti a usilovat o vytyčené cíle, brát na sebe odpovědnost a dostat jí v konfrontaci s potížemi“.* (HELUS, Z.: Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. Praha: Portál, 2004, s.95. ISBN 80-7178-888-0.)

4. SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI PŘEDŠKOLNÍHO PEDAGOGA

4.1 Pojem „sociální dovednost“

Učitelé tvoří sociální skupinu, jejíž chování má významný vliv na utváření norem, ideálů, způsobů chování i prožívání dalších generací.

Co to vlastně jsou sociální dovednosti? Jsou to dovednosti v poznávání a posuzování lidí, „umění“ jednat s lidmi, společenský a pedagogický takt, dovedností vztahujících se k sobě samému (např. sebereflexe, rozpoznání a přiměřené projevení emocí, autenticita). Dovednosti týkající se mezilidských vztahů (empatie, akceptace druhých, otevřené vyjadřování, tolerování odlišných pohledů, mnoho jiných komunikativních dovedností aj.) a učením získané předpoklady pro adekvátní sociální interakci a komunikaci.

Za základní stavební kámen pro rozvíjení sociálních dovedností pedagoga považují **znalost sebe sama**, potřeb svých i druhých, umět na ně reagovat a měnit na základě svého chování. Velmi důležitý je milé, laskavé, přátelské, podporující a optimistické chování, ve kterém je pedagog citlivý, tolerantní a trpělivý k potřebám svých žáků a napomáhá vytvářet kooperativní vztahy, uvolněnou atmosféru, bezpečné a jisté zázemí. Nebojí se změn a vede děti k aktivitě a tvořivosti. Má **rozvinuté sociální potřeby**, potřebu pomáhat a ochraňovat, které převažují nad potřebou řídit a ovládat druhé. Tyto schopnosti bývají nazývány sociální inteligencí, jindy **pedagogickým mistrovstvím** či **taktem**.

Rozvoj sebepojetí, sebereflexe, sebepoznání, sebeúcta, sebedůvěra, sebeovládání je důležitou podmínkou **zvládnutí sociálních interakcí**. Pro učitelky jsou významnou součástí „profesní“ výbavy, pro děti důležitou sociální dovedností, kterou postupně ve svém vývoji zvládají a rozvíjejí.

C. R. Rogers nazývá sebepojetí (sebeobraz) jak sebe vnímám, hodnotím a nakonec i prožívám. *„Sebepojetí je relativně stálý a ucelený, současně však měnící se vztah lidského jedince k sobě samému a subjektivně důležitým skutečnostem jeho života. Předpokladem je zde do určité míry již vytvořená schopnost sebereflexe“* (VYMĚTAL, J., REZKOVÁ, L.: Rogersovský přístup k dospělým dětem. Praha: Portál, 2001, s.44 ISBN 80-7178-561-X.)

Osobní zralost a vnitřní stabilita souvisejí zejména s úrovní sebepoznání a bezprostředně se projevují vnitřní uvolněností a prožívanou pohodou. Abych mohl sebe znát, musím mít reflektovanou a bohatou zkušenost se sebou v různých situacích. Reflektování rozvíjí introspekci a tím i schopnost empatie.

Sebedůvěra učitelky mateřské školy spoluvytváří prostor pro úspěšnou realizaci profese. Nese s sebou i možnost podpory sebedůvěry dítěte, která je jedním z důležitých momentů jeho příznivého vývoje. Podílet se na rozvoji sebedůvěry dítěte znamená hledat možnosti, jak každému dítěti poskytnout prožitek úspěchu – poskytnout zkušenost, že v určité oblasti něco umí, dovede, dokáže.

Přístup učitele k dítěti má být podle Rogerse **nedirektivní a nehodnotící**, jeho součástí má být **aktivní naslouchání a autentické přátelství**. Ve vztahu se má usilovat o **opravdovost, upřímnost, vřelost, respekt, akceptaci a empatické porozumění**. Rogers předpokládá jedinečnost dítěte, *odmítá diagnózu* a klasifikaci podmínek. Osobnost člověka chápe jako *proces*, osobnost je neustále ve vývoji a nikdy není zcela hotova. Všichni lidé mají podle Rogerse tendenci k *sebeaktualizaci*. Podstatou této tendence je snaha uchovat a rozvíjet vlastní existenci. Uskutečňuje se naplňováním různých aktuálních potřeb (fyziologické potřeby, potřeba jistoty, bezpečí, uznání atd.) a je podstatou lidské motivace.

Rogers charakterizuje lidskou osobnost

- Člověk má **právo na vlastní důstojnost a rozvoj**, jeho **podstata je přirozeně dobrá, lidskou osobnost je třeba respektovat**.
- Člověk je schopen si **uvědomovat své vlastní hodnoty a řídit se jimi, být odpovědný k sobě i druhým**.
- Člověk je schopen **uspořádat a hodnotit své vlastní pocity, myšlenky a chování**.
- Člověk je schopen se sám **rozvíjet a utvářet své pozitivní vlastnosti**.
- Člověk je schopen **konstruktivní změny a osobnostního vývoje** k plnému uspokojivému vlastnímu životu.

Vztahu člověka k sobě samému, který se označuje jako **sebepojetí**, přisuzuje Rogers velký význam. Ve velké míře je podle něj ovlivněn rodičovskou výchovou. Pro vytvoření pozitivního sebepojetí dítěte je podle Rogerse nezbytná **bezpodmínečná akceptace**. Dítě, které vyrůstá v lásce bez podmínek, se učí přijímat všechny své prožitky jako

součástí svého Já. Když se výchovný vztah vyznačuje výroky a postoji typu „*Budu tě mít rád, jen když ...*“. Dítě se musí chovat, jako by určité prožitky neexistovaly. To u dítěte navozuje stav inkongruence, který je základem negativního sebepojetí.

4.2 Kategorie sociálních dovedností

4.2.1 Prosociální chování

„*Prosociální chování je definováno jako soubor skutků a činů (pomoc, rozdělení se, spolupráce, finanční i materiální dary apod.) vykonávané ve prospěch druhých, aniž by za to byla očekávána protislužba nebo odměna.*“ (Definici formuloval prof. PhDr. Rudolf Kohoutek CSc.) Chování je závislé na vývoji kognitivním a úzce souvisí s vývojem sociálním.

Učitelé stejně jako rodiče pro děti představují určitý vzor chování, vzor role. „*Vzorem role je někdo, kdo pro druhé představuje soubor způsobů chování ve specificky vymezené sociální pozici.*“ (FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997, s.295. ISBN 80-7178-0634.)

K tomu, aby mohl člověk prosociálně jednat, potřebuje:

- * **porozumět vnímání a chápání situace z pohledu druhé osoby**
- * **schopnost morálního úsudku**
- * **schopnost empatie**
- * **znát sociální normy a pravidla**

(SVOBODOVÁ, E.: *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2007,s.2. ISBN 80-86307-39-5.)

Dobrý pedagog mateřské školy, poskytuje dětem příklad dospělého, jakým se děti mohou samy stát. Tento příklad nekončí jen vztahem učitelka-dítě. Jde o to, že dítě obzvláště v předškolním věku velmi dobře vnímá, jak se učitelky chovají jedna k druhé, jak se chovají k rodičům k vedení mateřské školy a ostatním zaměstnancům.

Jestliže děti „vzhlíží“ na učitelku a vidí v ní takovou lidskou bytost, jakou by samy rády byly, pak jim dala dar, který má stejnou hodnotu jako veškerá poskytnutá formální edukace. Je známo, že v případě rozporu mezi slovem a činem dospělého dochází k tomu, že děti spíše napodobují činy než slova.

Prosociální chování pedagoga, ve kterém neschází láskyplný a vnímavý přístup k dítěti, pomáhá rozvinout ve třídě atmosféru bezpečí, důvěry, radosti, spojenou s pocitem jistoty a sounáležitosti. Prosociální chování učitelky pomáhá dítě i jí zvládat prvotní komunikační překážky, a pokud je adaptační proces dobře zvládnut učitelkou i dítětem, pak lze velmi úspěšně navázat v rozvíjení dalších interpersonálních dovedností. „*Čím je lidská bytost mladší, tím je celkově citlivější a vnímavější k vlivům prostředí, a proto zde vytvořené psychické charakteristiky jsou trvalejší povahy a nesnadněji měnitelné v pozdějším věku.*“ (VYMĚTAL, J., REZKOVÁ, L.: Rogersovský přístup k dospělým dětem. Praha: Portál, 2001, s.51 ISBN 80-7178-561-X.)

V knize, Respektovat a být respektován, jsou zahrnuty tři důležité aspekty pro dodržování základních pravidel prosociálního styku:

péče o sebeúctu dítěte

uznání dítěte jako rovnoprávné osobnosti

uznání dětské autonomie a dítěte jako samostatné bytosti

Jejich akceptace se stává základním pilířem pravidel podporujících rozvoj sociálních dovedností pedagoga, a tím i jeho prosociálního chování vůči dítěti samotnému.

4.2.2 Empatie, vcítění

Empatie je jednou z nejdůležitějších psychosociálních dovedností pedagoga. Současné psychologické směry spojené s humanistickými idejemi C.R.Rogers, V.E.Frankl vymezují empatii jako jednu ze základních podmínek optimálního rozvoje jedince i vztahů, do kterých vstupuje.

„*Osobní zralost a vnitřní stabilita vysoce pozitivně korelují se schopností a ochotou empatii projevovat.*“ (VYMĚTAL, J., REZKOVÁ, L.: Rogersovský přístup k dospělým dětem. Praha: Portál, 2001, s.92. ISBN 80-7178-561-X.)

Být empatický znamená vcítit se do světa dítěte, citlivě vnímat jejich potřeby a přání, akceptovat je, ale zůstat při tom sám sebou. Být empatický znamená nejen vnímat prožitky samotné, ale porozumět významu prožitků, který mají pro konkrétní dítě. Význam radosti z úspěchu, z hračky může být pro každé dítě jiný – pro někoho splnění dlouhodobého přání, pro jiného radostná chvílka, která záhy vyprchá. To znamená, že učitelka se snaží porozumět pocitům dítěte a pak je reflektuje, slovně vyjádří, přičemž zůstává na vyjadřovací rovině dítěte, a využívá techniku empatické reakce.

Učitelka zrcadlí pocity dítěte, pojmenovává a pomáhá je hlouběji pochopit, prožít nebo ventilovat. Děti jsou vzorem učitelky vedeny k tomu, více porozumět samy sobě, učit se všímat, co cítí lidé v jejich okolí, jejich sociální citění a vztahy se mohou lépe rozvíjet. Učitelka je obohacena možností podílet se na vnitřním světě dětí, odměnou je jí větší důvěra dětí.

J. Prekopová píše, že empatie je „motorem lásky“. A dále: „*Nejdůležitějším předpokladem pro vcítění je, že si skutečně uvědomujeme vlastní pocity. Naučte se opravdově vyjádřit své pocity, aby měli ostatní šanci se do vás vcítit.*“ (PREKOP, J.: *Empatie: vcítění v každodenním životě*. Praha: Grada Publishing, 2004, s.125. ISBN 80-247-0672-5.)

Jde o to naučit se způsobům, jak v dané situaci reagovat. Jde o to naučit se aktivně naslouchat, naučit se pojmenovat pocity-záměry-očekávání druhé osoby a naučit se vyjádřit podporu. Není ničím jiným, než základním principem komunikace a jednání. Pro „dobrého“ pedagoga nedílnou součástí edukační činnosti a celkového přístupu k dětem i dospělým. „Empatická reakce v praxi má tři složky – aktivní naslouchání, pojmenování toho, co druhý prožívá a vyjádření podpory – všechny signalizují zájem, přijetí a péči. Proto blahodárně působí na vztahy nejen u dětí, ale stejně tak dospělých. „*Schopnost empatie je vrozená, empatické reakci se však potřebujeme učit.*“ (KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005, s.99. ISBN 80-901873-6-6.)

Předškolní věk je jednoznačně považován za klíčové období života v rozvoji a formování vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, a to ve všech možných oblastech dětské osobnosti.

4.2.3 Akceptování osobnosti dítěte (rodičů, kolegů)

Přijetí neboli akceptace je jedním z hlavních pojmů humanistické psychologie. C. R. Rogers používá termín pozitivní přijetí nebo nepodmíněný pozitivní vztah. Akceptace patří mezi základní potřeby a motivy člověka, má primární význam pro formování osobnosti, životního pocitu a stylu, osobnostní rozvoj, duševního zdraví, protože vede k pocitu bezpečí, vědomí vlastní hodnoty a důvěře ve svět.

Akceptovat znamená přijímat každé dítě takové jaké je se všemi jeho přednostmi a nedostatky, přijímají je jako „tvora“, který má svou vlastní hodnotu. Každé dítě je individualitou (temperament, kognitivní vývoj, motivace, hodnoty, zájmy, postoje ...),

a pokud chceme děti dobře poznat, rozvíjet je, motivovat, musíme akceptovat a jejich určitá specifika.

Akceptovat tedy znamená přijímat děti jako rovnocenné partnery, respektovat je. To znamená chovat se k nim tak, jak se chováme k lidem, kterých si vážíme. Smířit se s faktem, že se děti mohou odlišovat od našich představ, že jsou jiné než bychom si přáli a přijímat je s lidskou důstojností. V žádném případě to však neznamená souhlasit se vším, co dítě dělá, ale tato dovednost umožňuje oddělit chování a projevy dítěte od jeho zvláštností a charakteristik.

Nedostatečná akceptace se promítá do verbální, ale i v nonverbální komunikace (mimice, gestech). Prvním krokem ke změně je vědět o hranicích své tolerance. Cestou k lepšímu porozumění je začít se o dítě více zajímat, trávit s ním více času, pochopit jeho vnitřní svět, vidět jeho pozitivní stránky.

„Jiného člověka akceptuje ten, kdo je osobnostně zralý a vnitřně stabilní.“

„Jiného člověka jsem schopen a ochoten akceptovat do té míry, do jaké akceptuji sám sebe.“ (VYMĚTAL, J., REZKOVÁ, L.: *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*. Praha: Portál, 2001, s.75. ISBN 80-7178-561-X.)

„Akceptací dítěte, nedirektivním, povzbudivým a empatickým postojem usnadňujeme vnitřní strukturaci a zejména přispíváme k vytvoření pozitivního sebeobrazu, později sebepojetí.“ (VYMĚTAL, J., REZKOVÁ, L.: *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*. Praha: Portál, 2001, s.50. ISBN 80-7178-561-X.)

Přišla jsem navštívit svou kamarádku a její dcerku. V křesle seděla tříapůlletá Adélka, a její maminka na ni začala „žalovat“, vypočítávala všechny malé i větší lumpárny, které za den stihla. Adélka se teď dívala více než provinile a obávala se, co bude dál. Naklonila jsem se k ní se slovy, že má dneska špatný den, že se jí nic nedaří, maminka se na ni zlobí. Vděčně se na mě podívala a řekla: „Pojď, půjdeme si povídat do pokojíčku.“ Tam si mi sedla na klín a povídala o zvířátkách. Holčička věděla, že je takové chování nepřípustné, ale s pocity viny si nevěděla rady a byla vděčná, že jsem ji přijala takovou, jaká je. Nesouhlasila jsem s tím, co prováděla, ale nezlobila jsem se na ni, ale „jen“ na její konkrétní chování v určité situaci.

4.2.4 Nepodmíněný respekt a úcta

Základem pedagogického přístupu k upevnění sociálních dovedností dítěte je úcta a respekt rodiče i pedagoga vzhledem k jeho osobnosti a současně přijetí jeho osobnosti. Dítě je osobností jedinečnou a neopakovatelnou, která má právo získat osobní samostatnost a schopnost projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí.

„Existují respektující a přesto účinné způsoby, jak dětem zprostředkovávat potřebné hranice chování. Jejich účinnost spočívá v tom, že budují morálku opřenou o zvnitřněné hodnoty, podle nichž budou děti zvažovat své chování i tehdy, když na blízku nebude žádná kontrola“. (KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005, s.5. ISBN 80-901873-6-6.)

Každému z nás je dána do vínku potřeba cítit se jako hodnotná lidská bytost, tedy být respektován. Jde o uznání lidské důstojnosti s přijetím jeho odlišností. Jde o projev toho, že si někoho vážíme pro to jaký je a jak se chová. *„Respektující chování k druhým nám pomáhá šetřit i vlastní lidskou důstojnost.“* (KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005, s.15. ISBN 80-901873-6-6.)

„Vymezení hranic“ je součástí vývoje osobnosti dítěte a dětský vývoj se bez nich neobejde. Právě ony jsou tím pocitem bezpečí, který dítě „zdravě“ rozvíjí a formuje. Pokud tomu tak není, vyvolává nejistotu a úzkost. Jistou odpovědí může být i dětské agresivní chování.

Je důležité vytvářet hranice s dětmi, nikoliv pro děti. *„Partnerský přístup znamená chovat se k dítěti stejně jako k dospělým, kterých si vážíme nebo které alespoň respektujeme.“* (KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005, s.17. ISBN 80-901873-6-6.)

A jaký vliv má na dítě, pokud se k němu chováme s respektem?

- **Rozvíjíme a uspokojujeme jeho potřebu sebeúcty (vážit si sám sebe, přijímat se jako hodnotná lidská bytost.**
- **Ukazujeme mu, jak má vypadat správné chování – to co od něj vyžadujeme.**

„Aby se skutečně budovala sebeúcta, je třeba milující, láskyplný vztah doplnit respektujícím přístupem. To znamená respektovat důstojnost dítěte, přijímat jej v celé jeho jedinečnosti, s klady i zápor, umožnit mu uspokojovat jeho přirozené potřeby, rozvíjet jeho schopnosti a pomáhat mu, aby poznalo samo sebe.,,

*„Respektující přístup znamená dávat najevo důvěru ve schopnosti a zodpovědnosti dítěte, samozřejmě s ohledem ke svému věku.“ (KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005, s.212. ISBN 80-901873-6-6.)*

4.2.5 Autenticita

Autenticita projevů dospělého ve vztahu k dítěti, je otevřené vyjadřování pozitivních i negativních prožitků. *„Autenticita je rysem osobnosti, proto ve srovnání s porozuměním vcítěním a akceptací, je něčím složitějším. Úroveň autenticity souvisí zejména s autoempatií (introspekci) a s akceptací sebe sama.“ (VYMĚTAL, J., REZKOVÁ, L.: *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*. Praha: Portál, 2001, s.102. ISBN 80-7178-561-X.)*

Dítě se postupně učí rozlišovat a zpracovávat pozitivní a negativní emoce a jejich významy pro každého ze svého sociálního okolí (rodičů, prarodičů, učitelů ...).

Je důležité, abychom dětem poskytovali čitelné projevy o svých emocích, aby se co nejméně setkávaly s ironií, které nemusejí rozumět, aby byly v souladu slovní a mimoslovní projevy dospělého. Přirozeně a velmi efektivně působí vzor dospělých pro rozvoj těchto důležitých dovedností u dětí samotných. Naše slova, verbální komunikace by se měla shodovat s našimi činy i s myšlenkami. Děti jsou velmi citlivé na naše neverbální projevy a často jim rozumí lépe než slovům. Proto verbální a neverbální sdělení by měla být v souladu. Sebejisté vystupování, otevřené a přiměřené vyjadřování pozitivních i negativních prožitků, podporuje autenticitu projevů učitelky a zvyšuje její věrohodnost.

*„Ve svém jednání by učitelka měla být vyrovnanou příznivou osobností s maximální mírou autenticity. Měla by být přirozenou transparentní bytostí, která má nejrůznější životní zkušenosti a zážitky, které dětem srozumitelně sděluje nebo jejich jednání svými zážitky jednoduše doplňuje, a tak se nechává více poznat a být jim blízká. Jestliže nemůže z nějakého důvodu s dětmi komunikovat, měla by otevřeně sdělovat, proč tomu tak je. Stejně tak, jako když nedokáže ovládnout svoje zklamání nebo rozzlobení z nevhodného chování. Lépe je v tu chvíli sdělovat: „Tohle mě tedy rozzlobilo, zklamalo, je mi to líto.“ (KOŤÁTKOVÁ, S.: *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Grada Praha, 2005, s. 69. ISBN 80-247-0852-3.)*

4.2.6 Aktivní naslouchání

Aktivní naslouchání tvoří základ empatického chování a jednu ze složek empatické reakce. Dovednost naslouchat je jednou ze základních sociálních dovedností. „Aktivní naslouchání znamená více než „slyšení“, je to vyjádření opravdového zájmu o druhého a jeho bezpodmínečné přijetí.“ (VYMĚTAL, J., REZKOVÁ, L.: *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*. Praha: Portál, 2001, s.94. ISBN 80-7178-561-X.)

Tyto projevy jsou především neverbální: pohled do očí, přikyvování, fyzická blízkost; tam, kde je to vhodné, dotek nebo třeba objetí. Výraz našeho obličejů zrcadlí emoce, které mluvčí vyjadřuje. „Verbální projevy účasti jsou zejména krátká slůvka jako: Hm... ano... aha... chápu... mhm... jo... Nejsou míněna jako souhlas s tím, co druhý říká, ale dáváme jimi najevo svůj zájem a pozornost.“

(KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005, s.100. ISBN 80-901873-6-6.)

Vyhýbáme se zlehčování, srovnávání, vyptávání a dalším neempatickým reakcím, nezdůrazňuje svou osobu a svůj názor a prostě jen nasloucháme. Naslouchat umožňuje snáze porozumět podstatě sdělovaných a vyjadřovaných obsahů a jejich individuálnímu významu. Naslouchat neznamená jen slyšet nebo poslouchat. Každé sdělení jednotlivce je nositelem individuálního významu a nasloucháním se k němu můžeme přiblížit. Význam slov bývá uložen hlouběji za nimi.

„Aktivní naslouchání je významné pro hlubší poznání dítěte a nastavení empatické citlivosti. Učitelka vnímá vedle sdělovaného obsahu především citové rozpoložení.“ (KOŤÁTKOVÁ, S.: *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Grada Praha, 2005, s. 70. ISBN 80-247-0852-3.)

J.Prekopová: „Jedno z nejdůležitějších východisek pro umění vcítit se, je aktivní naslouchání. Už když opakujete, co jste slyšeli, signalizujete svému protějšku, že o něj máte zájem. Eventuálně tím můžete vyloučit i možná nedorozumění.“ (PREKOP, J.: *Empatie: vcítění v každodenním životě*. Praha: Grada Publishing, 2004, s.126. ISBN 80-247-0672-5.

Karolínka měla menší obtíže při adaptaci na prostředí mateřské školy. Maminka i babička se jí a její sestřičce doma věnují a spousta dětí na jednu paní učitelku byla pro ni velká změna a něco úplně nového. Když jsem si s ní o mateřské škole povídala, řekla mi, že se jí tam nelíbí, protože se tam nudí. Předtím mi však řekla několik básniček, vyprávěla, jak tancují, co namalovala.

Nešlo zřejmě o nudu ve smyslu nedostatku podnětů pro děti, ale spíše pocitu nedostatku podnětů patřících jen jí samotné. Čtyřleté dítě nemůže umět přesně pojmenovat své prožitky a pocity, ale na nás dospělých je, děti k tomu citlivě vést. Umožnit jim, aby mohly vyjadřovat to, co cítí, umožnit jim povídat o svých prožitcích, akceptovat jejich radost, uspokojení, ale i vztek, strach, lítost atd.

4.2.7 Ocenění

„Podstata ocenění spočívá v respektujícím postoji k druhému člověku.“ (KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005, s.175. ISBN 80-901873-6-6.) Oceněním vyjadřujeme dítěti své uznání. Místo neurčitých pochval, hmotných odměn či přidělení výhod, se snažit ocenit konkrétní snahu dítěte či výsledek jeho činnosti, poskytnutí informace, sdělení.

Př. *„Vidím, že jsi už obutá. A bačkůrky má již v poličce.“* Místo klasické pochvaly výkresu: *„Ty, jsi ale šikulka!“*

A pokud i nadále, chce dítě slyšet hodnocení, je dobré vyjádřit svůj názor formou já – výroku. (*Myslím si, ...; Zdá se mi, ...*)

Ocenění je základním stavebním kamenem budování sebeúcty dětí. Proč? Protože je nestavíme do pozice někoho méně schopného, rovnoprávného, podřízeného, ale vnímáme jej jako partnera. A jaká nebezpečí mohou pochvaly, odměny a výhody skrývat? Ztrátu vnitřní motivace a její proměna na vnější, snižování významu a hodnoty činnosti samotné, rizika pro morální vývoj dítěte.

Vždy je možné ocenit dítě, ale není jednoduché vytvářet ve vzájemných interakcích takové situace, které mohou dítěti ocenění přinést. Je důležité aktivně vytvářet příležitosti pro ocenění dítěte, protože každé dítě potřebuje pozitivní stimulaci od dospělých.

„Respektovat a oceňovat druhé dokáže lépe ten, kdo si je vědom své vlastní hodnoty.“ (KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005, s.213. ISBN 80-901873-6-6.)

4.2.8 Facilitace a verbalizování

Facilitace, verbalizování vymezujeme usnadňování, podporu, případně provázení, které se realizuje v běžných sociálních situacích i v záměrně zvolených a na pedagogický cíl orientovaných procesech. Učitelka je myšlenkově i pocitově s dítětem a usnadňuje, podporuje a provází proces dětského poznávání, prožívání, učení... Pro uplatnění facilitace jako pedagogického přístupu a metody je nezbytné integrovat do svého jednání všechny tři již uvedené principy nedirektivního, osobnostně sociálního přístupu – akceptaci, empatii a autenticitu.

Učitelčin **facilitující přístup** vyjadřuje podporu emočním projevům a činí tak na základě vstřícného prostředí bez zakazování, okřikování a kritiky. Dále usnadňuje překonávání nejistoty nebo neschopnosti se uspokojujícím způsobem vyjádřit, např. tím, že učitelka nabídne slovní formulaci nebo dítě provází tak, že parafrázuje (opakuje) jednoduchá, ale pro dítě a jeho vyjádření podstatná sdělení, jako by ho utvrzovala, že je slyší a přijímá. Dále učitelka facilitujícím přístupem vyjadřuje a verbalizuje to, co vidí a co slyší, že se děje. Citlivým vnímáním odhaduje aktuální stav prožívání dítěte. Odečítá z výrazu tváře, pohybů, gest a komunikačních kontaktů. To jí pomáhá ve facilitaci. To, že učitelka vysloví, jak dnes dítě vnímá, ho může podpořit a posílit.

„Na základě empatického pozorování by učitelka měla najít vhodný čas pro verbalizování. Například může děti po ukončení hry zpětně provést některými významnějšími pozitivními momenty. Posiluje tak některé, z pedagogického hlediska důležité, způsoby skupinového jednání a řešení tím, že o nich s uznáním mluví. Učitelka dítě podporuje a provází, dítě ji vede.“ (KOŤÁTKOVÁ, S.: *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Grada Praha, 2005, s. 69, 70. ISBN 80-247-0852-3.)

4.2.9 Orientace na konkrétní situace

„Vyjadřování ke konkrétním situacím, a ne k zobecňujícím zkušenostem, je důležitou a relativně jednoduchou cestou efektivního výchovného působení.“ (MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I.: *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Portál Praha, 2003, s. 30. ISBN 80-7178-799-X.)

Čím konkrétněji se vyjádříme k chování dítěte, tím větší máme naději na pozitivní změnu takto regulovaného chování či upevnění žádoucího chování. Např. sdělení *„Jsi zlobivý.“* Poskytuje dítěti jen málo informací o tom, co vlastně chceme.

Jsme-li konkrétní, řekneme např. „*Zlobí mě, že sis Štěpánku neuklidil hračku, kterou jsi už odložil. Můžeš to napravit?*“ Konkrétnější sdělení jsou efektivnější, protože nabízejí, co má dítě dělat. Jasně pojmenování toho, co chceme u dítěte či jiného sociálního partnera posílit, rozvinout či změnit, je velmi efektivním prostředkem působení. „*Hovořit o správném nebo nesprávném chování, nikoliv o dobrém či špatném charakteru dítěte.*“ (KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005, s.212. ISBN 80-901873-6-6.)

Šestiletá Ilonka dostala od maminky vyhubováno za něco, co provedla. Byla naštvaná, odcházela z místnosti a koplá do dveří a bouchla s nimi. Rovněž naštvaná maminka za ní vyběhla s tím, že budou pokračovat „*výchovné zásahy*“ a začala (jak jinak) otázkou: „*Co to znamenalo?*“ Evidentně zklidněná holčička se na maminku podívala a poctivě řekla: „*Musela jsem ten vztek nějak ze sebe dostat,*“ čímž maminku nejen odzbrojila, že poučila o tom, jak je důležité nechat dítěti prostor nejen k vyjádření prožitků, ale také k jejich „*zpracování*“.

4.2.10 Zpětná vazba

Pozitivní zpětná vazba vyjadřuje úsilí učitele o přijímání dětské osobnosti bez hodnocení jeho postojů a chování, tzn., aby vztah učitel a dítě nebyl kauzálně podmíněn jeho úspěšností, resp. neúspěšností.

„*Otevřenost k přijímání i poskytování zpětné vazby (oboustranně otevřená komunikace) je podstatnou součástí sebereflexe a rozvoje profesních dovedností. Pro dlouhodobé vztahy je důležité sdělovat jak informace o sobě, tak „vysílat použitelné informace“ pro druhého a umět je od druhého též přijímat. Hovoříme-li za sebe, neměli bychom zapomínat ani na rovinu svých prožitků, ani na konkrétní vyjádření svých přání pro sociální interakce s různými sociálními partnery.*“ (MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I.: *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Portál Praha, 2003, s. 32. ISBN 80-7178-799-X.)

Pro efektivní zpětnou vazbu platí, že je popisná, konkrétní, nehodnotící či neinterpretující. Všimá si změnitelných charakteristik chování a je oceňující. Je užitečné aktivně si vyžádat zpětnou vazbu od rodičů, ptát se jich na to, jak dítě doma vypráví o mateřské škole, ptát se jich na náměty. Problematické se naopak jeví jakékoli zobecňující hodnocení – tzn. děti nenálepkovat (zlobivé dítě, hodné dítě, uplakánek...) a pokud by dítě již nálepkou mělo, snažit se ji odstranit. „*Pro zpětnou vazbu je podstatné, že se zaměřuje na činnost nebo chování, nehodnotí však osoby – jejich kvality či zápory, jejich trvalé vlastnosti.*“ (KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005, s.172. ISBN 80-901873-6-6.)

Z výše uvedeného se dá odvodit, že nepřímé vyjádřené negativní zpětné vazby mohou v každodenním životě často vést k zážitkům, které ohrožují jak vlastní sebepojetí, tak vzájemné vztahy. Když takových situací prožijeme více, naučíme se mlčet.

Proces dávání a přijímání zpětných informací je procesem učení. Um sdělovat, že nás něco ruší je ve skutečnosti jedna z nejdůležitějších dovedností učitele.

4.2.11 Zvládání konfliktních situací

Konfliktní situace je, kdy si jedinec vybírá z určitých variant jednu, s tím, že ostatní varianty musejí být zavrženy. Do konfliktu se mohou dostat např. zájmy názory jedince, tedy vnitřní charakteristiky jeho osobnosti. Konflikty mohou nastat i v činnostech. A ve všech těchto případech musí pedagog zaujmout nějaký postoj.

„Rozmanitost a intenzita sociálního světa mateřské školy je přirozeným prostředím pro konflikty mezi účastníky všech rovin, typů či druhů interakcí. S konflikty je třeba počítat. Nelze je ze sociálního světa školy vyloučit, protože příčinou konfliktu je různost, rozdílnost, o kterou ve výchově a vzdělání nikdy není nouze. Jde o to naučit se konflikty zvládat tvořivě, tzn. ve prospěch rozvoje vztahů, protože v opačném případě nedorozumění, rozpory či konflikty budou vzájemné sociální interakce přinejmenším komplikovat.“ (MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I.: *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Portál Praha, 2003, s. 33. ISBN 80-7178-799-X.)

Učitelka konflikty a problémy může řešit nabídnutím spolupráce, podpory a pomoci, vyslovením důvěry ve schopnosti se domluvit, respektovat a vyjádřit se a to nejen ve vztahu k dětem, ale i k rodičům a kolegům. Dobrým předpokladem pro zvládání konfliktních situací je být ve vzájemných vztazích citlivý, tolerantní, ochotný se přizpůsobit, reagovat emocionálně kladně a nepostrádat optimismus.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. CÍL A POUŽITÉ METODY

Cílem bylo stanovit vlastní kritéria pro sociální dovednosti kvalitního učitele mateřské školy. K získání potřebných údajů jsem použila metody nezúčastněného pozorování a teoretické poznatky. Pozorování bylo prostředkem pro plnění praktického cíle, stanovení kritérií sociálních dovedností předškolního pedagoga.

7. POPIS POUŽITÝCH METOD

Pozorování proběhlo u tří učitelek z různých mateřských škol, absolventek bakalářského oboru Učitelství pro mateřské školy Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích. Pro pozorování byly vybrány paní učitelky, na doporučení mé vedoucí práce paní Mgr. Svobodové, na základě jejich vynikajících studijních výsledků a videozáznamů vlastní praxe při studiu na pedagogické fakultě. Třídy, ve kterých působí, se liší počtem, věkovým složením dětí, lokalitou i zaměřením mateřské školy.

7.1 Pozorování

Mé pozorování bylo krátkodobé, zjevné a přímé. Pozorování byla nestandardizovaná, tj. nebyla předem stanovena kritéria. Všíkala jsem si nápadností, které jsem si zaznamenávala a vyhodnocovala. Ve všech třídách byly zvoleny obdobné situace, byl porovnáván jejich průběh **se zaměřením na interakci učitelky a dětí, formu její komunikace s dětmi a volbu činností, které dětem nabízela a dále na interakci dětí mezi sebou.** Sociální dovednosti učitelky se promítají do všech činností v mateřské škole. Týká se to nejen činností řízených učitelkou, ale i volné hry, každodenní komunikace s dětmi, rodiči, kolegyněmi a ostatními provozními zaměstnanci.

V průběhu pozorování vybraných učitelek a jejich práce s dětmi, se objevily skutečnosti, které zasahovaly a negativně ovlivňovaly kvalitní pedagogickou práci učitelek, psychohygienické podmínky dětí, celkové třídní klima, a to **vysoké počty dětí ve třídě.** Toto se týkalo dvou ze tří pozorovaných učitelek. Byly patrné rozdíly v prostoru pro komunikaci, individuálním přístupu, přehlednosti v sociálních vztazích, hluku, osobní spokojenosti a přetíženosti učitelek, ve třídě s 15 nebo 28 dětmi. Zjištěné poznatky jsou zásadní a nelze je nezmínit.

8. VÝZKUMNÁ ČÁST

Charakteristika tříd

Třída Berušky, ul. Nerudova, České Budějovice

Do třídy Berušek chodím na pedagogickou praxi. Děti jsou ve věkovém rozmezí tři až pět let. Zapsáno je osmadvacet dětí ve třídě. Střídají se zde dvě paní učitelky. Služby mají po celý školní rok rozdělené tak, že jedna má stabilně dopolední a druhá odpolední.

Třída Berušky, MŠ Poříčí nad Sázavou

Věkové rozmezí dětí je pět až šest (sedm) let. Třída je naplněna v plné kapacitě osmadvaceti dětmi. Ve třídě jsou dvě paní učitelky a jejich směny se obvykle střídají v týdenním cyklu.

Třída Ovečky, SMŠ Příbram

Věkové rozmezí dětí je tři až šest (sedm) let. Kapacita třídy je dvacet dětí. Třídu vede jedna paní učitelka, která má stabilně ranní směnu a na odpolední se střídají kolegyně z druhé třídy.

8.1 Pozorování, Petra Křížková, třída Berušky, MŠ Nerudova, České Budějovice

8.1.1 Náslech 11. 5. 2009

Charakteristika mateřské školy

Mateřská škola Nerudova se nachází nedaleko centra města. Mateřská škola má šest tříd, kde je dle výjimky z počtu umístěno 152 dětí.

Uprostřed areálu se nachází zahrada. Ve třídách je vytvořeno příjemné prostředí zejména z přírodních materiálů s hračkami a doplňky ze dřeva, přírodních látek, vlny, přírodnin.

Třída Berušek je útulná a je zde patrný osobní podíl paní učitelek a dětí na výzdobě těchto prostor. Již samotná estetika třídy nenásilně vtiskuje dětem smysl pro krásu, rozvíjí v nich citlivost a vnímavost. Ke hrám a činnostem slouží dětem prostorná herna nabízející různé herní koutky i část klidovou – se stolky a židličkami.

Volná hra

Dnes děti při volné hře rozehrály hru „V perníkové chaloupce“. Chaloupka je velká, plastová a stojí v rohu hrací místnosti. Je zde „cítit“ svoboda rozhodování (při výběru kamarádů, při výběru her i hraček). Respektování svobody a životního prostoru druhého, chovat se tak, aby se děti navzájem při hrách nerušily. Důvěra učitelky v děti. **Petra nenapomíná, ale připomíná předem dohodnutá pravidla, které si děti s její pomocí společně vyvodily a důsledně dbá na jejich dodržování. Pravidla platí pro děti, stejně tak i pro učitelku. Patrný je respekt k dítěti. Dítě si volí možnost, zda se do činností zapojí či ne nebo bude pozorovatelem.**

Děti si mohou samostatně a dle svého výběru volit hry i hračky. Hračky i výtvarný materiál jsou dětem volně přístupné ve výsuvných dřevěných zásuvkách. Děti si mohou dle svých potřeb volně přetvářet hrací prostor dle své fantazie, nápadů a potřeb pomocí variabilních molitanových kostek potažených sametovou látkou.

Pro usnadnění adaptace a posílení vazby mezi prostředím rodinným a mateřskou školou si mohou děti nosit hračky z domova. Pokud si s nimi zrovna nechtějí hrát, tak si je odloží do určeného snadno přístupného košíku.

Hry jsou zakončeny zvukovým signálem, jemným zazvoněním na zvoneček a děti již ví, že je to výzva ke společnému úklidu. Petra v průběhu úklidu děti oceňuje a tím motivuje k příštímu uklízení „...*Moc mi pomohlo, jak holčičky uklidily kuchyňku..., Jsem ráda, že Matýšek pomohl Martínkovi s poklizením kostek...*“

Svačina

Svačina je pokaždé zahájena rituálem, říkankou: „*Byla jedna sestřička a ta měla bratříčka. U jednoho stolu sedávali spolu. Za ruce se chytili, dobrou chuť si popřáli. Dobrou chuť.*“ (děti u stolku se chytí za ruce a navzájem si popřejí dobrou chuť). Víím, že tento rituál se mimo jiné přenáší přes děti do jejich domovů a učí je své rodiče a společně si jej říkají u oběda, večeře.

Při svačině je dětem dán velký prostor pro samostatnost, samy se obsluhují, nabírají jídlo na tácek a odnáší ke svým stolečkům. Odpovědnost za to, kolik kdo sní je předána dětem (potravinami neplýtváme, pěstování a úcty k práci druhých – paní kuchařek, kultura stolování). Po skončení jídla si opět děti samostatně odnášejí nádobí a sklízíjí prostírání. Některé starší děti jsou najedeny dříve. Petra je vhodně zaměstná.

Jsou požádány, zda by nezkontrolovaly, je-li po hrách vše na svém místě. **Je tak posilován a rozvíjen pocit vlastní důležitosti, zodpovědnosti a prospěšnosti.**

Čas, kdy některé děti svačí déle, bývá vyplněn, zazpíváním si nějaké písničky, či vyprávěním, říkankou či básničkou. Při společném stolování panuje velmi příjemná atmosféra.

Řízená činnost

Při ranní volné hře je dětem nabídnuta výtvarná činnost, tvoření motýlka Emanuela, technikou otiskování a zapouštění temperových barev. Děti chodí ke stolečku individuálně. Činnost je formou nabídky. Motivace je na základě knihy Maková panenka od Václava Čtvrťka.

Děti na začátku řízené činnosti zazpívají společně s učitelkou Petrou u kláves písničky s jarní tematikou – „Jaro letí“, „Na zahrádce pod jabloní.“. Děti hudební chvilky u kláves mají velmi rády a s chutí zpívají. Učitelka Petra „zapomněla“ slova písničky a děti jsou opět motivovány a samy jí píseň připomínají. (posilování pozornosti a paměti).

Po svačině si děti sednou s Petrou společně do kruhu. Petra se dětí ptá: „*Jaké by to asi bylo, kdybys měl křídla jako motýl?*“, „*Kam bys letěl?*“, „*Co bys chtěl vidět, kam by ses letěl podívat?*“ Děti se hlásily o slovo a postupně hovořily. Děti se střídaly v řeči a každý měl právo hovořit (když jeden mluví, ostatní poslouchají). **Jsou rozvíjeni komunikativní dovednosti a dovednost souvislého vyjadřování. Posilováno získávání sebedůvěry, zdravého sebevědomí a neostýchat se projevit před ostatními.** Děti jsou již zvyklé na třídní pravidlo „když jeden mluví, ostatní naslouchají“. Také se zlepšila schopnost déle se soustředit a udržet pozornost.

Následuje pohybová hra „Na motýly“. Děti běhají v prostoru herny se zastavením na smluvený signál. „štronzo“ – v daném pohybu zkamenět jako sochy, aby motýla nesezobnul kos.

Pohybová hra „Na motýlí domečky“. Petra rozmístí po herně čtverce koberce, které představují „motýlí domeček“. Zpočátku je domečků stejně jako dětí. Následně domečků ubývá a děti mají vyřešit: „*Jak to teď uděláme?*“, „*Domečků je méně než nás?*“ Děti vymýšlejí řešení, aby mohli všichni hrát hru a nikdo nebyl bez domečku. Navrhují, že se uskromní a o domeček se s kamarádem podělí. Anička říká: „*To je fajn, alespoň mi v domečku nebudu sama a smutno.*“ Na konci hry zůstává jen několik

koberečků a děti vymýšlejí, jak na to. Petra: „*No, nevím, co myslíte, jak to vyřešíte?*“, „*Máte nějaký nápad?*“ Děti zprvu zkoušejí se vmáčknot na jednotlivé koberečky. Ale stále někdo nemá místo. Matýsek navrhuje: „*Co kdybychom koberečky spojily v jednu řadu, tak by se nás tam jistě vešlo více?*“ Návrh se ujímá, děti dávají koberečky k sobě a každý z nich si našel místečko a alespoň jednou nohou stál na koberečku. Petra oceňuje nápad a řešení a snahu domluvit se navzájem.

Na dětech je patrný prosociální vliv paní učitelky Petry. Na tento typ her jsou děti zvyklé. Mohu potvrdit, že nejenom v řízených hrách jednají děti prosociálně, ale i v běžných denních situacích – v umývárně, při volných hrách, venku na hřišti, v šatně při oblékání. Sociální obraz učitelky je zde patrný.

Petra působí jako vzor prosociálního chování. **Podporování prosociálního chování, vzájemné spolupráce a kooperace a samostatného myšlení. Děti opravdu pocítují prožitek.**

Pohybová část – děti se volně pohybují v prostoru a chlapci – motýli si k sobě hledají motýlí víly – děvčata. Děti si uvědomují svou pohlavní identitu. Učí se navázat zrakový a dotykový kontakt s opačným pohlavím. Děti v tomto věku většinou k hrám preferují kamarády stejného pohlaví. Mezi sebou se chlapci a děvčata až tolik nekontaktují. Páry se snaží spolu lehce pohybovat jako motýli za doprovodu relaxační hudby. **Pěstování pohybových dovedností, rytmu, a uvědomění si vlastního těla a rozvoj estetického vnímání a cítění.**

Hra: „Všechno lítá, co peří má.“ Děti jsou nejprve srozumitelně seznámeny s pravidly. S cílem reagovat pohybem pravdivost či nepravdivost jednotlivých tvrzení. Petra se dětí např. ptá: „*Motýl lítá?*“, „*Hřeben lítá?*“, „*Včelka lítá?*“. Hra je doprovázena všeobecným veselím a dětským smíchem. Hra děti velmi baví. **Rozvoj sluchového vnímání a postřehu.**

Na závěr hraní je zařazena sluchová hra v kruhu, kdy jedno z dětí se stává motýlkem, který bloudí v noci na louce, nic nevidí a jde za zvukem zvonečku, který jej dovede zpět domů. **Rozvoj sluchového vnímání, orientace v prostoru po slepu.** Některým dětem je nepříjemné zakrytí očí a Petra respektuje jejich volbu rozhodnutí.

Po hraní následuje úklid prostoru a učitelka zapojí celou skupinu dětí a konkretizuje úkoly a sama se též podílí na úklidu. **Prvek partnerství.**

8.1.2 Komunikace

Za dobu mé průběžné praxe v této třídě jsem nashromáždila některé situace a zvyklosti, způsoby komunikace, které jsou uvedeny níže.

Přivítání

Při příchodu je dítě vlídně přijato a učitelka Petra věnuje každému svou pozornost. Žádné z dětí nikdy nezůstalo bezradně stát mezi dveřmi. Každé dítě Petra přivítá pozdravem, pohlazením, oslovením, stiskem ruky či úsměvem. Petra dokáže vycítit, co jakému dítěti nejvíce vyhovuje. Děti po příchodu vyhledávají a kontaktují se s ní alespoň kontaktem očí. **Je pro ně stabilním, bezpečným prvkem, oporou.** („*Ahoj, Marečku, to jsem ráda, že už jsi tady. Dobrý den Květuško, už na tebe čekáme*“ ...)

Každému jednotlivému dítěti umožňuje prožívání pocitu vlastní hodnoty a důležitosti, že právě ono bylo očekáváno. Petra hovoří s dětmi ve výšce jejich očí a tím jim dává najevo, že je **pokládá za rovnoprávné partnery.**

Tím, že Petra pracuje ve třídě, kde věkové rozpětí dětí je tři až pět let, tak každý rok zažívá adaptaci nových dětí, kterých bývá kolem patnácti z celkového počtu dvaceti osmi dětí. To je velmi náročné po psychické stránce.

Petra dětem **nabízí svou náruč, pochování, objetí** nejenom v adaptační fázi, ale dítě k sobě přivine kdykoliv. Není výjimkou, kdy se na klíně chovají dvě děti najednou. S dětmi si čte, či skládá nějakou hru. Pochováním, nasloucháním jejího příjemného hlasu, pozorností a soustředěním se na nějakou činnost se adaptující dítě obvykle rychleji zklidní a uvolní a postupně získává pocit bezpečí a jistoty a pocit sounáležitosti. „*Tady se nemusím bát.*“ Nikdy jsem neslyšela, Petru křičet, nadávat, lamentovat, vyhrožovat či někoho zesměšňovat. Z jejího postoje k dětem cítíte **pozitivní přijetí.** Pokud nějaké z dětí pociťuje silnou nejistotu v prvních měsících pobytu MŠ, nabídne mu svou ruku, ochranu a dítě s ní tráví čas po jejím boku (nejenom ve třídě, ale i při pobytu na zahradě). Po nabytí jistoty se dítě samo odpoutává a hledá si s pomocí Petry či samo kamarády či aktivity, které jej baví.

Situace při příchodu do školky

Alenka (3 roky) po příchodu do školky vždy každé ráno hledá paní učitelku pohledem. A jako každé ráno očekává objetí a ujištění, že je Petra ráda, že Alenku vidí. Alenka ji jako vždy obejmě a řekne: „*Mám tě ráda.*“

Situace v šatně při přípravě na vycházku

Verunka: „*Paní učitelko, dáte mi ruku, až půjdeme na zahrádku?, A pochováte mě tam,? A budeme si spolu povídat?*“ Petra ujišťuje Verunku, že ano. A také tomu tak je.

Volná hra

Při volné hře mají děti k dispozici volný výběr her, hraček, činností, pohyb po třídě, volnost kdo s kým si hraje. Pokud si nějaké dítě přeje zachovat stavbu či výtvar, je mu to umožněno. Děti mezi sebou aktivně komunikují a učí se řešit i konflikty. Petra spory za děti neřeší, pouze jim napomáhá situace vyřešit. Učí je, jak spolu komunikovat a u starších dětí vidíte, že se spolu domlouvají, umí říci, co se jim nelíbí či mají rády. Při tolik dětí ve třídě, je obdivuhodné, jak málo sporů a hádek vzniká.

Pokud je potřeba, Petra **citlivě usměrňuje iniciativu dítěte, ale neomezuje.**

Díky zvládnuté technice efektivní komunikace, dokáže dítěti pomoci ve zvládnutí svých emocí a v kontaktu s ostatními.

Situace

Převážně starší děti jsou schopny rozvíjet složitější námětové hry. Např. děti rozehrály svou vlastní hru „Na cestování po moři“. Z variabilních látkových kostek si děti postavily „lod“. Hra byla v určitých okamžicích rušnější – ozývalo se kapitánovo pískání na „píšťalku“, ale děti se mezi sebou dokázaly bez hádek domluvit na společném plánu. Nejvíce je bavilo schovávání v podpalubí.

Situace

Holčičky si hrají s mozaikovou skládačkou. Anička zavadí o krabičku a nechtěně ji shodí na zem a korálky se rozsypou. Začíná sbírat korálky jenom Anička, ostatní holčičky se jen smějí. Petra se jen na holčičky zamračí a zakroučí hlavou. Holčičky si poté klekají na zem a pomáhají Aničce sbírat. Když je hotovo, kontaktují se s Petrou očima a usmějí se na sebe navzájem.

Situace

Matýsek přines ukázat do školky novou hračku a říká: „*Paní učitelko, koukejte, jakého mám dnes dinosaura.*“

Petra: „*A copak je to za dinosaura, Matýsku? Víš o něm něco?*“

Matýsek kroutí hlavou, jen říká, že má rád maso.

Petra navrhuje, že má doma obrázkovou encyklopedii a v té jsou i dinosauři. A slibuje Matýskovi, že ji donese. Tak se i následující den stalo. Matýsek a ostatní kluci si encyklopedii pečlivě prohlídli a Petra jim o dinosaurech vše přečetla.

Situace

Kluci se v herně přetahují o díly z vláčko-dráhy. Přetahují se a nedokážou se domluvit.

Petra: „*Martine, Davide, nelíbí se mi, když se takto přetahujete o kolejnice. Tím vůbec nic nezmůžete.*“

Martin: „*Ale já tu byl první.*“

Petra: „*Možná by bylo lepší, kdybyste si chvilku sedli ke stolu a naplánovali, jak ve dvou byste mohli stavbu postavit.*“

Kluci na sebe koukají a začínají se domlouvat, že jeden začne stavět z jedné a ten z druhé strany.

Klukům se podařilo postavit velmi pěknou stavbu.

Petra: „*Kluci, mám radost, že jste se nakonec dokázali domluvit. Myslím, že se vám podařilo postavit nádraží, které potřebovalo spolupráci vás dvou.*“

Situace

Anetka sedí u stolečku zády k dětem. Hra dětí je jí zdánlivě lhostejná, ale bedlivému pozorovateli neunikne, že dobře vnímá, co se ve třídě děje. Během her se učitelka na ní obrací a snaží se citlivě zprostředkovat možnost zapojení do her vrstevníků, nabízí jí hračku. Holčička však odmítá a učitelka jeho rozhodnutí respektuje.

Petra citlivě vnímá problémy dětí, reaguje na ně a vyjadřuje přes vyjádření emocí svých. **Učí děti vyjádřit jejich emoce.**

Soužití ve třídě výrazně napomáhají pravidla, která vyvozuje s Petra s dětmi během celého roku. Pravidla dětem vymezí pevné hranice a přispívají k odpovědnosti,

samostatnosti a pocitu sounáležitosti. Pravidla jsou nastavena tak, aby napomáhaly soužití ve třídě, ale i pomáhaly najít dětem morální hodnoty.

Pravidla MŠ Nerudova, České Budějovice, třída Berušky

Pravidla společného soužití ve třídě (formulovaná společně s dětmi)

- 1. Chovám se k druhým tak, jak chci, aby se chovali oni ke mně.*
- 2. Umíme se rozdělit (o hračky, pamlsky, pomůcky).*
- 3. Nerušíme při hře ostatní.*
- 4. Hezky se oslovujeme (jménem), vítáme a loučíme s druhými (při příchodu se pozdravíme a přivítám a při odchodu se rozloučíme).*

Mluvíme slušně.

- 5. Když něco potřebuji, slušně o to požádám.*
- 6. Můžeme požádat o pomoc starší děti či dospělé.*
- 7. Neberu si nic, co mi nepatří.*
- 8. Máme se rádi, jsme kamarádi.*

Dohodneme se bez hádek, žalování a ubližování.

Hledáme společná řešení, vzájemně si pomáháme.

- 9. Po skončení hry uklízíme hračky (pomůcky) na svá místa.*

S hračkami zacházíme šetrně.

V šatně má každý své místo, kam ukládá všechny své věci, a snaží se je udržovat v pořádku a čistotě dle svých možností.

- 10. Domlouváme se klidným hlasem, hluk nám škodí.*

Chodíme tak, abychom si neublížili.

V ložnici se chováme tiše.

- 11. Myjeme si ruce – před jídlem a po jídle, po použití toalety apod.*

- 12. Když jeden mluví, ostatní naslouchají.*

- 13. Když je mi něco nepříjemné, řeknu to.*

- 14. Chráníme přírodu, vše živé.*

- 15. Každý něco umí, všichni jsme důležití.*

- 16. Vážíme si práce druhých.*

Pravidla se vždy snažíme formulovat pozitivně, to znamená, že třeba pokyn *Nekřičíme!* nahradíme informací, sdělením o tom, jak se chováme, př. *Domlouváme se klidným hlasem!* aj.

To znamená, nehovoříme o tom, co nemáme dělat, ale o tom, co dělat máme – děti potřebují vědět, co od nich očekáváme, a tyto informace v zákazech obsaženy nejsou, proto se snažíme vyvarovat se jejich používání. (*Třídní vzdělávací program, třída Berušky, s.3*)

Řízená činnost

Řízenou činnost zahajuje říkanka: „*Velký kroužek uděláme, kamarády zavoláme.*“ Je pro děti signálem, že začíná společné hraní. Děti si najdou místo v kruhu a navzájem ho spojí chytnutím se dlaní.

Následuje rituál, zaříkánek. „*Jedna, dvanda, třinda, špánek, říkám, říkám, zaříkánek. Kliky háky, třesky, plesky, ať je nám tu spolu hezky.*“

Petra každou řízenou činnost začíná společným popovídáním s dětmi. Po víkendu děti sdělují, co zažily; ke konci týdne, zda se na něco těší; či se jich ptá, co mají rády; nebo se otázka vztahuje k aktuálnímu období; či tématu.

Povídání v kruhu při plném počtu dětí bývá velmi obtížné. Děti nedokážou v **takovém** počtu na dlouhou dobu pozornost. Některé z dětí se ostýchají povídat, některé naopak sdělují své poznatky, zážitky velmi dlouho.

Situace z komunitního kruhu

Otázka: „*Co nám dnes udělalo radost?*“ děti si posílají třídního maskota, plyšovou hračku berušku, a samostatně vyjadřují své myšlenky, názory a pocity. Jedna holčička přinesla do třídy podzimní květinu složenou z podzimních darů přírody – listí, šípků a různých větviček keříků. Učitelka oslovuje Adélku, jestli nechce ostatním říci, z čeho se podzimní kytička skládá. Adélka, ví jen některé názvy. Společně se všichni pokouší o pojmenování ostatních rostlin. A paní učitelka Petra slibuje, že zítra do třídy přinese atlas rostlin, keřů a stromů. Pokusí vyhledat, to co nepoznaly a najít přesné názvy a bližší informace.

Tyto činnosti děti spojují, přibližují k sobě navzájem. Navozují příjemnou atmosféru. Petra využívá především pro řízené činnosti literární texty - pohádky, příběhy, říkadla, převážně s prosociálním akcentem.

Příklad:

Holčička oloupala pomeranč a uviděla, že má pod kůrou plno drobných dílků.

Zeptala se ho: „*Pročpak jsi, pomeranči, z tolika dílků?*“

„*To proto, aby ses mohla se všemi rozdělit,*“ odpověděl pomeranč.

Holčička: „A ty, jablíčko? Proč ty nemáš dílky? Abych tě mohla sama celé sníst?“

„Ne,“ odpovědělo jablko. „Proto, abys mě mohla celé darovat.“

(Ukázka je z knihy Rachil Baumvolové, Hlasy v trávě, příběh Pomeranč a jablko)

Na tento text Petra dětem přinesla mandarinky, kdy si děti mandarinky oloupaly a rozdělily na dílky a obdarovaly své kamarády ve třídě. Tento motivační text byl pak využit i jablíčky ve hře „*Daruj jablíčko svému kamarádovi.*“

V prosociálním duchu se nesou i hry, které Petra s dětmi hraje. **Učí jimi děti myslet na ty druhé, domlouvat se, ale i přemýšlet, vnímat toho druhého, nebát se kontaktu s kamarádem.** Motivace probíhá často prostřednictvím loutek či pohádkových příběhů. To děti vtáhne do děje, který si pak samy rozvíjejí.

Učitelka Petra děti **pozitivně povzbuzuje, orientuje na úspěch a prosociální jednání.** K dětem uplatňuje **individuální a citlivý přístup a je vzorem svým chováním.**

Děti při řízené činnosti aktivně spolupracovaly a činnosti byly rozčleněny na rušné a zklidňující. Petra děti při hře pozoruje a **snaží se podchytit všechny vztahy a reakce dětí.** Při možném vzniku konfliktu je lépe informována o vzniku situace a je pro ni jednodušší na ni reagovat.

Ostatní situace s využitím prvků efektivní komunikace

Situace

Daneček si do školky přinesl nové autíčko.

Daneček: „*Paní učitelko, ztratilo se mi autíčko.*“

Učitelka Petra: „*A kde si ho měl naposledy Danečku?*“

Daneček: „*Dal jsem si ho do košíku na hračky.*“

Učitelka Petra: „*A ptal ses děti ve třídě, jestli ho neviděly? Možná se si ho někdo půjčil.*“

Daneček: „*Ptal jsem se kluků.*“

Rozhovor poslouchá Adélka a říká: „*Já jsem viděla Davidka, jak si to autíčko půjčuje.*“

Učitelka Petra: „*Dobře děti, zeptáme se, Davidka.*“ A ptá se Danečka, zda chce za Davidkem zajít a zeptat se ho sám.

Daneček jde, oslovuje Davidka a ptá se jej. Davídek ale kroutí hlavou a tvrdí, že ho nemá.

Před vycházkou se děti oblékají v šatně. Paní učitelka podává Davídkovi čepici a nachází i ztracené autíčko.

Petra řeší situaci za pomoci empatie. Bez výčitek v hlase k Davídkovi říká: „*Davídku, věřím, že to autíčko se ti velmi líbí a chtěl si ho mít pro sebe, ale věci, které nám nepaří, si nemůžeme brát.*“

Situace

Děti mají dnes ve školce karneval. Alenka má kostým berušky a Daneček ji neustále tahá za křídla.

Alenka: „*Paní učitelko, Daneček, mě pořád tahá za křídla a mě je to nepříjemné. Bojím se, že mi s nimi něco udělá.*“

Učitelka Petra: „*A řekla si mu to, Alenko?*“

Alenka vrtí hlavou.

Učitelka Petra: „*A řekneš mu to sama, nebo chceš, abych šla s tebou?*“

Alenka: „*Chtěla bych, abyste šla se mnou.*“

Učitelka Petra: „*Danečku, Alenka by ti ráda něco řekla.*“

Alenka: „*Danečku, netahej mi pořád za křídla, nelíbí se mi to.*“

Daneček klouže pohledem z Alenky na paní učitelku a kývá hlavou na souhlas.

Příklady vět s využitím efektivní komunikace

„*Věřím vám, že to zvládnete, vyřešit.*“ (důvěra ve schopnosti)

„*S tím obrázkem sis dala práci. Vidím, tady myšku a medvídka? Někam jdou? ...*“ (ocenění, popis)

„*Je fajn, že už jsi zdravá, těšili jsme se na tebe.*“ (vyjádření pocitů)

„*Ty už se na maminku těšíš, už bys asi chtěla, aby přišla.*“ (pojmenování pocitů)

„*Děti, je potřeba, uklidit stoly, za chvíli budeme svačit.*“ (informace)

„*Bylo by fajn, kdyby úklid byl hotov včas, abychom se mohly nasvačit a jít ven. Dnes je velmi hezké počasí.*“ (informace)

„*Vidím, že tvé tepláčky a boty jsou již složené v poličce.*“ (popis, konstatování)

„*Vidím, Petříku, že se ti do toho dnes moc nechce.*“ (popis, konstatování)

„*Vidím, že bys tu hračku chtěl také, ale je potřeba se domluvit.*“ (popis, konstatování)

„*Vidím, že máš prázdný talíř, to ti asi chutnalo.*“ (popis, konstatování)

„*Můžeš si ten obrázek vykreslit podle svého nápadu.*“ (informace)

„Myslím Martine, že Verunku opravdu bolí, jak si ji uhodil. Co myslíš, dalo by se s tím něco dělat?“ (informace, vyjádření emocí, spoluúčast)

„Bylo vidět, Aničko, že ses zubaře trochu bála. A mám radost, že jsi to zvládla. Ted' tě jistě zoubek již nebolí.“ (popis emoce, ocenění, povzbuzení)

„Mluvíte hodně hlasitě.“ (popis skutečnosti)

„Mám radost, když si pomáháte.“ (ocenění)

„Aničko máš potíže?“ (vyjádření zájmu)

„Vojtíšku, dveře zůstaly otevřené!“ (popis skutečnosti)

„Míšo, posmrkané kapesníky dáváme do koše.“ (informace o pravidlu)

„Pomohlo by mi, kdyby někdo umyl štětce a uklidil barvy.“ (vyjádření potřeb a očekávání)

„Půjdeme dnes do parku nebo na zahradu?“ (možnost volby)

„Jak to můžeme udělat, aby všichni viděli?“ (prostor pro aktivitu dětí)

8.1.3 Shrnutí

Paní učitelku Petru znám více jak dva roky. Velmi si ji vážím. Děkuji, paní Mgr. Evě Svobodové, že mi umožnila, se s ní seznámit. K Petře docházím do třídy na pedagogickou praxi a zároveň je Petra i paní učitelkou mé dcerky Alenky. Zažívám roli nejenom praktikantky, která poznává zákulisí mateřské školy, ale jako rodič, který svěruje své dítě do péče někomu jinému. Mám možnost slyšet rozhovory rodičů v šatně a zároveň vnímat názory paní učitelek.

Petra je **citlivá, empatická, autentická, neschází jí láska k dětem, trpělivost, citová vyrovnanost, upřímnost, vytrvalost, cílevědomost a spolehlivost a nezbytný pedagogický optimismus.**

Petra děti plně vnímá, naslouchá, na podněty reaguje a rozvíjí je. Dává dětem najevo své pochopení, chápe jejich pocity a to samé učí děti. Využívá slova podpory a ocenění. Nechává dětem volbu výběru, využívá popis, konstatování, přirozené důsledky, vyjadřuje svá očekávání, emoce. Poskytuje prostor pro spolupráci a aktivitu dětí. Reverzibilita výroků se objevuje často. Není zde náznak mocenské autority. Efektivní komunikace je využívána velmi funkčně a pravidelně. Skrze efektivní komunikaci učí Petra děti se vyjádřit, samostatně projevit, přemýšlet a jednat. V komunikaci dětí se téměř neobjevují způsoby neefektivní (pokud ano, tak pocházejí z rodiny a pokud je Petra „zachytí“, tak na ně

reaguje). Dle slov Petry: „*Největší přínos toho, že efektivní komunikaci používám, vidím v tom, přispívá k pozitivní psychosociální atmosféře.*“

Petra využívá činnosti, které děti něco naučí, ale především je baví. Děti se mohou seberealizovat. Petra dokáže zajistit rozmanitost činností, aby se dítě takříkajíc „našlo“ a poznalo, co ho baví.

Dokáže odhadnout, kdy už děti ztrácejí pozornost. Děti projevují o činnosti velký zájem. Rády se do nich zapojují, a pokud se někdo nechce zúčastnit, nemusí. Může být jen „pozorovatelem“.

Děti oceňuje, neporovnává a nehodnotí jejich „úspěšnost“. Děti situace nechává prožívat (prožitkové učení), je jejich **průvodcem ve hrách** (facilitátorem), **podněcuje jejich zvědavost, dokáže navodit moment překvapení, napětí.**

Dětem **věnuje neustálou pozornost** a sleduje jejich chování, tím předchází tomu, že nebude vědět, co se kde stalo a jak se vztahy mezi dětmi vyvíjejí.

Podporuje ve své třídě partnerství a spolupráci nejen mezi dětmi, ale i ostatními zaměstnanci a rodiči. Děti mají možnost spolurozhodovat o společných činnostech, podílet se na řešení problémů, spoluvytvářet pravidla a obsluhovat se. Pravidla se po vzájemné dohodě se mohou měnit a přizpůsobovat momentálním potřebám a stupni sociálního rozvoje jednotlivých dětí.

Děti v činnostech nepodceňuje, důvěřuje **v jejich schopnosti, nechává je vymýšlet „řešení“ a podporuje aktivitu.** ....*„Jak myslíte, že bychom to mohli vymyslet?“ „Jak to vyřešíme?“...*

Petra **reflektuje potřeby, zájmy dětí**, aby byla akceptována jeho osobnost se všemi individuálními charakteristikami.

Pokud mohu posoudit sama „Petry“ děti používají zejména informace o tom, jak co dělají, co mají „zažité“ - třídní zvyky a rituály.

8.2 Pozorování Martina Vojtíšková, třída Berušky, MŠ Poříčí nad Sázavou

8.2.1 Náslech první, 4. 12. 2008

Charakteristika mateřské školy

Areál mateřské školy se nachází v klidném prostředí rozlehlé zahrady s ovocnými stromy. Toto na mě velmi zapůsobilo, žádný hluk, čistý vzduch, poklid.

Třída Berušek, kde Martina působí, je třída o osmadvaceti dětech s věkovým rozptylem od 5 do 7 let. Prostor tvoří místnost se stolečky a židličkami. Zde děti hrají stolní hry, kreslí si, prohlížejí knihy, jedí ... a hernou. V herně je kuchyňský a obývací koutek, kočárky a skříňky s volně přístupnými hračkami v plastových boxech a koších. Prostory se mi zdají být poměrně malé na takový počet dětí. Děti v tomto věku mají velkou potřebu pohybu. Proto se ptám, jak toto kompenzují. Zda mají možnost dětem poskytnout více prostoru pro pohybové aktivity. V přechodu mezi třídami je prostor, který se pro tyto účely občas užívá. Je zde klavír, švédské lavičky, televize, video a hifi věž. Z haly je přístupný malý sklad tělocvičného náčiní a náradí. Z haly je také vstup do kabinetu pomůcek a výtvarných potřeb a do kanceláře. Vedle haly je kuchyňka, kde se vydává jídlo a myje nádobí. Jednotlivé třídy, hala i šatny jsou vyzdobeny pracemi dětí, které jsou obměňovány.

Děti mají ve třídě po celý den k dispozici konvici s nápojem (ovocný čaj, šťáva) a kousek svého domova, vlastní hrneček. Děti se obsluhují samy nebo požádají učitelku. Ve třídě Berušek si děti lehátka i lůžkoviny připravují samy v prostoru herny. Délka odpočinku a spánku je organizována podle individuálních potřeb a věku dětí. Jedenkrát týdně chodí děti cvičit do tělocvičny, kde využívají tělovýchovného zařízení. K pobytu venku je využívána zahrada, případně vycházky do blízkého okolí mateřské školy. Za školou se nachází rozlehlé louky a les. S tímto ladí i ekologické zaměření mateřské školky. Snáze se dají děti přivést k poznávání, kladnému vztahu k přírodě a její ochraně, zejména rozhovory při vycházkách. Přímo ve školce se děti podílí na třídění odpadu, učí se šetřit s vodou a elektrickou energií.

Mateřská škola je zařazena v síti mateřských škol Středočeská Mrkvička a úzce spolupracuje s Ekocentrem Vlašim a Ekocentrem Votice.

Třída Berušek

Volná hra

Ráno probíhá v rámci volné hry výtvarná chvílka. Děti zve učitelka ke stolečku. Věnuje se jim a pracuje s nimi jednotlivě. Prozatím je ve třídě přítomno 11 dětí. Kolem půl deváté jsou ve třídě přítomni skoro všechny děti, které do školky dorazily, tj. 22.

V osm hodin přichází Martina, zdraví se s kolegyní, dětmi. Přijímá mě vřele, usmívá se. Podává mi ruku a číší z ní optimismus a otevřenost. Ptá se mě, jak se mi cestovalo, nabízí mi kávu, čaj.

Děti pro Martinu stavějí mozaiky z korálků. Nosí jí ukázat své výtvary. Ona se ptá: „Co to je?“ Děti vymýšlejí, že třeba koláč, sendvič ... Martina se ptá a z jakých barev se koláč, sendvič skládá? Jaké jsou v něm dobroty? S vtipností říká: „*Jíst ho ale nemusím?*“, „*Asi bych si vylámala na něm zoubky.*“ A srdečně se směje. Děti se na Martinu s důvěrou obracejí, pokud potřebují něco vyřešit mezi sebou a nemohou se domluvit, či si chtějí jen tak popovídat, ocenit úsilí nad obrázkem. Martina **děti vhodně motivuje**. Při nedorozumění mezi dětmi, se s nimi domlouvá, jak situaci lze vyřešit. Ptá se jich na jejich názor, pojmenovává pocity, dává na výběr z možností případných řešení. Martiny **přístup je partnerský a opravdový. Děti Martině důvěřují** a s důvěrou se na ní obracejí. Záleží jí na tom, aby děti měly mezi sebou kamarádské vztahy. Martina **využívá efektivní komunikační techniky** z knihy Respektovat a být respektován.

Děti ve třídě jsou uvolněné. Je cítit, že je jim tu dobře.

Ranní kruh a pohybová chvílka

Před svačinou si jdeme všichni sednout do herny. Martina mě představí a povídá si s dětmi v kruhu o čertech, jak se na ně těší. Co je dnes ve školce čeká a co budou dělat a jestli mají nějaký nápad. Poté Martina navrhne hru „Čertí dovádění“. Hrají hru na sochy „zkamenělá čert'ata“, jak čerti brblají, jak se čert tváří, když je smutný, veselý, nazlobený... Martina má příjemný a silný hlas. **Děti motivuje. Ví, co se jim líbí**, ví jak spojit příjemné s užitečným, učení. **Poznávání umí hladce přetvořit do hry. Zájem u dětí umí probudit svým zájmem o hru.** Zná jak dramaticky pracovat s hlasem, textem. **Citlivě dokáže posoudit, zda děti se ještě na činnost soustředí nebo již pozornost opadá. Dává dětem na výběr z činností.** Přijímá jejich návrhy a nápady. Jednotlivé děti zná a ví, jak s nimi má jednat. Jedna holčička při hře – prolézání komínem,

byla sražena, prolézajícím chlapcem. Rozplakala se. Martina po postřehnutí této situace, hru přerušila a citlivě pojmenovala, jak se asi holčička cítí. A poté navrhla hru ukončit, protože se obává, že se situace bude opakovat a někdo by se mohl zranit. A ptala se čertíků, co si o tom myslí a jestli s tím souhlasí. Čertíci, chtěli samozřejmě hrát dále. A Martina tedy řekla ano, ale pod tou podmínkou, že čertíci již budou opatrní a budou dávat na sebe pozor a již žádné strkání. Čertíci opravdu byli k sobě ohleduplnější. Martina **poskytuje dětem důvěru, možnost se rozhodnout a učí je zodpovědnosti.**

Svačina

Při svačině jsou děti samostatné, samy si prostírají, nabírají jídlo na tácek, nalévají čaj. Samy mají odhadnout, co jsou schopny sníst. Raději si nandají méně a poté si přidají. (**prostor pro samostatnost, důvěra ve schopnosti**) Martina zdůraznila, aby také při přidávání myslely na ostatní, které si ještě nepřidaly. (**prosociální chování**) Po svačině si děti po sobě opět uklidí. Dopolední svačinu si děti prostírají a připravují samy. Děti si samy volí místo u stolu. U oběda dle dovednosti používají lžíci či příbor. Nikdo nemusí jíst jídlo, které nemá rád. Děti mohou pouze ochutnat a potom odmítnout. Děti jsou vedeny ke kulturnímu chování u stolu, samy provádí úklid nádobí.

Je zde opět dáván **prostor pro samostatnost a zodpovědnost.**

Pobyt venku

Při oblékání děti potřebují minimální pomoc. Při odchodu se ještě Martina ptá dětí, zda nic nezapomněly. Martina: „*Máte všichni čepici, rukavice, boty?*“ „*Kdo jo, ať se přihlásí.*“ „*A kdo ano?*“ Martině neschází **smysl pro humor**. Na procházku jsme se spojili s třídou Motýlků. Starší děti jsou požádány, zda by pár nejmenších dětí vzaly mezi sebe do dvojice a starali se o ně. Martina potřebovala zatopit v klubovně, kde odpoledne vede výtvarný kroužek pro děti a nejenom ze školky. Nahlédla jsem do jejich dílny. Martina mi ukázala, co právě vyrábí, pec na pálení a věnovala mi vánočního kapříka z vypálené hlíny. Na dveřích klubovny, byla vyvěšena pozvánka na čertovskou diskotéku pro děti, na její organizaci se podílí i Martina.

Povídám si s Martinou, kdy se pro toto povolání rozhodnula. Přála, si být učitelkou již jako malé děvče. Po příchodu do školky mi nabízí, zda se nechci podívat do její knihovničky. Ukazuje mi svou ŠVP a TVP. Zjišťuji, že Martina je vedoucí učitelkou této školky. Školka spadá pod přílehlou Základní školu.

Je vidět, že Martina a její kolegyně na sepisování ŠVP a TVP daly záležet

a je propracován. Nalézám zde třídní pravidla, se kterými jsou děti seznámeny a jsou s nimi vyvozeny. Je dbáno na jejich dodržování a děti je mají zvnitřněny. Pravidla vymezují hranice, které by děti (ale i pedagogové) neměly překračovat a jejich srozumitelnost a opodstatněnost, je pro děti snáze přijatelná.

Filozofii naší školy nejlépe vystihuje citát:

Žije-li dítě v neustálé kritice, naučí se odsuzovat.

Žije-li dítě v nepřátelství, naučí se útočit.

Žije-li dítě v posměchu, naučí se vyhýbavosti.

ALE

Žije-li dítě v povzbuzení, naučí se smělosti.

Žije-li dítě s pochvalou, naučí se oceňovat.

Žije-li dítě v poctivosti, naučí se spravedlnosti.

Žije-li dítě v bezpečí, naučí se věřit.

Žije-li dítě přijímáno a obklopeno přátelstvím, naučí se ve světě hledat lásku.

(Školní vzdělávací program MŠ Poříčí nad Sázavou, s.5)

Formy vzdělávání

„Většina činností probíhá formou her a prožitkového učení. Děti by neměly být pasivními příjemci informací a na nás je, abychom jim vytvořily optimální podmínky pro jejich rozvoj. Všechny činnosti probíhají nenásilně, děti mají možnost rozhodnout se, zda se jich zúčastní. Děti mají možnost být při získávání nových poznatků aktivní, uplatňovat své názory a připomínky. Naší snahou je poskytovat dětem dostatek prostoru k přemýšlení a vytvářet situace, v nichž se dítě může učit vzniklou situaci nebo problém analyzovat a řešit. Snažíme se také reagovat na aktuální situaci a nápady dětí, i když tím pedagogická práce nabývá na náročnosti a složitosti.“ (Školní vzdělávací program MŠ Poříčí nad Sázavou, s.10)

8.2.2 Shrnutí

Martina se snaží v dětech podporovat aktivitu, samostatnost a rozhodování. Vytvářet pro děti prostředí bezpečné, důvěryhodné, tolerantní, ohleduplné, vzájemné pomoci a spolupracující. Ve třídách je však zapsáno osmadvacet dětí a v tomto počtu je někdy velmi těžké tento záměr realizovat. A to je asi to hlavní, co je nejvíce trápí, nadměrné počty dětí ve třídách.

Vzhledem k vysokému počtu zapsaných a docházejících dětí z důvodu bezpečnosti je někdy potřeba větší organizovanost a řízení činností. Vytrácí se individuální péče o dítě, což má i dopad na rodiče. Co jsem postřehla, vysoká míra hluku ve třídě. A to děti mezi sebou jen živě konverzovaly. To má neblahý vliv na všechny ve třídě. Velký hluk způsobuje větší únavu, podrážděnost, vyčerpanost ...

Martina, dle mého názoru, vede dobře pedagogický tým, je **přístupná návrhům, s kolegyněmi se domlouvá, ptá se na jejich názor a také se snaží je realizovat. Není jen partnerem dětem, ale celému týmu ve školce.**

Školka aktivně spolupracuje s rodiči. Rodiče mají možnost podílet se aktivně na dění v mateřské škole, účastnit se různých programů. Jsou to zejména: tvořivé odpoledne s rodiči, podzimní úklid zahrady zakončený opékání buřtíků, keramické vyrábění, jarní zdobení školky, karneval, čarodějnický rej na zahradě, barevné dny, společné výlety... .

„Nejpodstatnější pro nás je, jaké zážitky si dítě z mateřské školy odnáší a co získá do života. Hlavním záměrem naší práce je naplňování vzdělávacích cílů předškolního vzdělávání podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání:

- 1. Rozvíjení dítěte a jeho schopnosti učení.*
- 2. Osvojení si základů hodnot, na nichž je založena naše společnost.*
- 3. Získání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí.“*

„Vše je přizpůsobeno vývojovým, sociálním a emocionálním potřebám dětí ve věku tři až sedm let.“

(Školní vzdělávací program MŠ Poříčí nad Sázavou, s.10)

8.2.3 Náslech druhý, 27. 5. 2009

Úvod

Tento náslech jsem se více soustředila na komunikaci mezi učitelkou a dětmi a řešení konfliktních situací.

Martina je dnes unavená a únava je na ní patrná i bez toho, že mi to říká. Školní rok se chýlí ke konci. Martina říká, že je již za celý rok vyčerpaná a nemá. Upozorňuje mne na to, že jim byla udělena výjimka. Kapacita třídy je nastavena na dvacet dětí, a díky výjimce se v průběhu let zvýšil počet dětí na třídě na osmadvacet.

Herna je prostorově malá, nedostačuje požadavkům a nárokům dětí. Je zde málo prostoru pro volný pohyb a zvyšuje se tak i koncentrace hluku. Dle slov Martiny, neměla nikdy více, temperamentnější třídu, než letos. Martina shledává, že děti v takovém hluku jsou po chvílce nervóznější, unavenější a stoupá agresivita jejich projevu, zejména u chlapců, kterým chybí pohybové vyžití ve třídě. Další faktor, který se projevuje, při zvýšeném počtu dětí na třídě je, že učitelka si jen obtížně hledá chvíli pro individuální práci s dítětem. Martina Vojtíšková konstatuje: *„Tento počet mě nutí sklouzávat ke „stádnosti“, kterou zažívala v minulých letech.“* A dále říká: *„Hlavně děti uhlídat, aby se jim nestalo.“* Martinu velmi mrzí, že to co by s dětmi ráda podnikala, dělala, tvořila, jde v tomto počtu proti ní, a leckdy to ani nejde. Mluví o pocitu marnosti. M. Vojtíšková říká: *„Mám spoustu nápadů, co s dětmi tvořit, ale v tomto počtu stačí jeden narušitel a řízená činnost se rozpadá. Je velice obtížné si s dětmi povídat v kruhu. Někdo má touhu hovořit déle a ostatním je to po chvílce dlouhé a ztrácí pozornost. V tomto počtu dětí by byla vhodná pomoc asistenta na třídě. S kolegyní se kryjeme jen v době vycházky a oběda.“* Dále se ptám, zda Martina pociťuje, jestli se děti za poslední léta změnilo, jejich chování, projev? Odpovídá: *„Myslím si, že jsou děti, více průbojnější, více vědí, je na nich patrný technický rozvoj společnosti, ovlivnění reklamou. Zejména chlapci jsou orientovaní na neohrožené hrdiny z televize, kteří jsou všude první a nejlepší, a to se odráží do jejich chování.“*

Ve třídě je dnes přítomno čtyřicet dětí z celkového počtu osmdvaceti. A od rána je zde zvýšená hladina hluku. Kluci co chvíli řeší nějaký spor.

Volná hra

M. Vojtíšková je názoru, že při takovém to počtu dětí a omezeném prostoru musí hry dětem omezovat. Vzniká nebezpečí pro dítě samotné a bezpečnost ostatních.

Situace

Chlapec: *„Paní učitelko, vy jste klukům půjčila kostky?“*

Učitelka: *„Ano.“*

Chlapec: *„A můžu si hrát s nimi?“*

Učitelka: *„Zkus se s nimi domluvit.“*

Situace

Kluci běhají mezi stoly. Martina pouze kluky osloví jménem a kluci si uvědomují třídní pravidlo, které si vyvodily během roku kvůli bezpečnosti své i ostatních.

Situace

Kuba vchází ráno do třídy a v ruce drží zlatou rybkou.

Učitelka: „*Ahoj Kubo, jsem ráda, že jsi dnes mezi nás přišel. A co to dnes máš?*“

Kuba: „*Zlatou rybkou.*“

Učitelka: „*Pojď ke mně na klín.*“

Kuba vskočí Martině na klín a ukazuje jí rybkou.

Učitelka: „*Odkud ji máš?, „Myslíš, že plní přání?, A co by sis přál?*“

Rozhovor je bohužel přerušeno.

Situace

Adam kope vzteky klukům do kostek. Boří jim v herně stavbu – loď. Učitelka si volá k sobě Adama, který pláče. Ptá se jej, co se stalo. Odpovídá jí, že si přeje se ke klukům přidat a chce loď řídit. Což kluci nechtějí a Adama mezi sebou nechtějí.

Učitelka opakuje Adamovi, co říkal a vysvětluje, jak se asi kluci cítí. Navrhuje Adamovi, aby si postavil svou loď a klukům navrhl, zda se k němu nechtějí na loď podívat. Adam odchází a staví loď. Chlapců se ptá, zda k němu také přijdou, až loď postaví. Rozvíjí se rozhovor a pár chlapců začíná Adamovi se stavbou pomáhat.

Přicházejí holčičky a ptají se učitelky: „*Co budeme zítra dělat?*“

Učitelka: „*Zítra jedeme do Hrusic. Podívat se za kocourem Mikešem.*“

Martina mi povídá, že si přečetli celého kocoura Mikeše. Dětem se velice líbil. Tak kolegyni a ji napadlo, že by bylo zajímavé, se do Hrusic se vydat.

Rozhovor je narušen. Kuba pláče. A Láďa od něj odbíhá.

Situace

Učitelka: „*Láďo, vrať se ke mně, prosím.*“ Martina se Kuby ptá, co se stalo, že pláče.

Kuba: „*Láďa mi fouká do vlasů a posmívá se mi.*“

Učitelka: „*Láďo, co ty na to?*“

Láďa: „*Já jsem chtěl Kubovi vyfoukat vlasy, protože je má zpoceny.*“

Učitelka: „*Aha, ty jsi chtěl Kubovi vyfoukat vlasy.*“, „*A zeptal ses, jestli Kuba chce?*“

Láďa vrtí hlavou.

Učitelka: „*Příště by bylo lepší se Kuby zeptat, zda to chce.*“

Situace

Přichází Eliška a ukazuje Martině, co nakreslila. O obrázku si povídají. Učitelka se ptá, co to Eliška nakreslila. Ke konci Elišku poprosí, zda může obrázek vystavit na jejich společnou nástěnku ve třídě. Z Eliščina výrazu ve tváři je patrné, že je potěšena.

Kuba stále stojí u učitelky. Martina navrhuje Kubovi, zda by si nechtěl vybrat nějakou hru ke stolku. Vybírají společně a Kuba si vybral hru sestavování hradu z kostek podle plánku. Kuba by byl rád, kdyby se u něj Martina zdržela a stavěli společně. Martina přisedá. Přichází Honzík a sedá si vedle Kubu. Sahá na kostičky a chce Kubovi pomoci, ale nezeptá se ho na to.

Kuba: „*Honzo, jdi pryč, já tě tu nechci.*“

Učitelka: „*Kubo, Honzík by se asi rád k tobě připojil.*“

Kuba: „*Ale já nechci.*“

Učitelka: „*Tak co s tím?*“ „*Jak to můžeš říci Honzíkovi lépe?*“

Kuba mlčí a klopí zrak.

Učitelka: „*Třeba, Honzíku můžeš se dívat, ale rád bych stavěl sám.*“

Situace

Chlapec ukazuje Martině koleno.

Učitelka: „*Ty sis asi strhnul stroupek, vid’?*“, „*Zkusíme to trochu omýt vodou a uvidíme, ano?*“ Učitelka a chlapec přicházejí z koupelny a Martina se ještě ptá: „*Budeš chtít na to náplast?*“ Chlapec vrtí hlavou. Učitelka: „*Pokud by sis to rozmyslel, tak přijď.*“

Učitelka zacinká na zvoneček, což znamená, že volná hra končí a začíná úklid.

Řízená činnost – pohybová chvílka

Po skončení úklidu si děti a učitelka sedají do kruhu. A Martina se dětí ptá, jakou hru by si chtěly zahrát. Děti si přejí hru na peška.

Martina se dětí ptá na pravidla. „*A jak to uděláme, když chceme někoho určit?*“

Děti říkají, že rozpočítadlem.

Učitelka: „*A jaké vybereme?*“

Děti si vybírají „*Plave mýdlo po Vltavě*“.

Učitelka: „*Hra nesmí nikoho bolet, jinak končíme, ano?*“, „*Jak a kam budeme plácát?*“

Je nakonec domluveno, že do zad a zlehka.

Učitelka: „*Všichni si dají hlavu do dlaní a oči zůstanou zakryté.*“

Děti pravidla dodržují a hra se jim líbí.

Svačina

Děti se samostatně obsluhují. Vezmou si hrneček s čajem, ten si odnáší na místo. Poté se vrací pro tácek a naloží si jídlo. Při svačině je hluk, a to si děti normálně povídají. Učitelka se snaží děti ztišit a říká: „*A proto, že jíme a rádi bychom se najedli v pohodě, ztišíme se.*“

Situace

Kluci se kopou pod stolečkem.

Učitelka: „*Kluci, jak to vymyslíme, abyste se nekopali?*“

Kluci mlčí.

Učitelka: „*Napadá mě, že ten co kope, si stoupne a bude jíst ve stoje.*“

Řízená činnost

Tento týden probíhá téma cestování. Martina s dětmi cestuje dle jejich přání na místa, která by si přála navštívit. Každé s dětí se vyjádřilo na začátku týdne, kam by rádo docestovalo a to spolu zakreslily na čtvrtku.

Dnes cestují do Prahy. Vzpomínají, jaké písničky Praze znají. A také si je zazpívají. Ukazují si nejznámější místa v Praze. Martina se dětí ptá, co Praze ví.

Kdo tam sídlí, co tam jezdí.

Jeden z chlapců má narozeniny a Martina se dětí ptá, kdo by to asi mohl být? Navádí je, aby se jeden na druhého podívaly a zkusily dle výrazu ve tváři poznat oslavence. Děti hádají a nakonec přicházejí na to, že Kuba. Zpívají mu dohromady písničku „Hodně štěstí, zdraví“ a Kuba dětem rozdává pochutiny, které přinesl.

8.2.4 Shrnutí

Dnešní náslech byl odlišný od toho minulého. Hlavním rozdílem byla Martinina únava. Blížil se konec školního roku a to odrazilo i na atmosféře ve třídě. Martina byla unavená a bylo to patrné. Myslím, že děti toto vycítí a ovlivní je to. **Velký počet dětí na třídě a naddimenzovanost prostoru** je jistě dalším výrazným faktorem, který **nepříznivě ovlivňuje klima třídy, komunikaci, vztahy a chování mezi dětmi.** Martina byla neustále atakována konflikty dětí, jedna situace byla přerušena druhou.

Není tolik možností pracovat na vztazích mezi dětmi, podporovat jejich rozvinutí a vzájemnou komunikaci, soudržnost a spolupráci kolektivu. Martina považuje za optimální počet dětí na třídě asi dvacet. Na tento počet dětí je nastaven RVP PV.

Martina má ráda děti a svou práci. Věřím jí její slova: *„Nedokážu si představit, dělat něco jiného než učitelku v mateřské škole.“* To je podle mě úplný základ, bez něhož by se nedalo stavět dále. Martina mě nadchla svou vřelostí, přijetím, opravdovostí, zájmem o děti. Martina je **vyrovnaná, vyzrálá, psychicky silná, citově stabilní, optimistická, aktivní, tvořivá...** Má **profesní přehled**, je odbornicí ve své profesi. Martina **hledí do budoucna**, má spoustu nápadů a záměrů, co chce s dětmi uskutečnit, aktivně navštěvuje semináře, vzdělává se, vyhledává nové poznatky a informace, autorsky přispívá do pedagogicky zaměřených sborníků ... . Martina ví, co je **partnerský přístup**, a také jej praktikuje a nejinak jistě jedná i ve svém osobním životě.

Poskytuje dětem (i celému kolektivu) důvěru, ptá se na jejich názory, návrhy, pomáhá jim je realizovat, podporuje jejich samostatnost a zodpovědnost. Martina je velmi citlivá a vnímavá osoba. Osvojila si prvky efektivní komunikace, empatické reakce, a ty v praxi využívá. V záznamu převažují informace, popis, dvě slova. **O „svých“ dětech přemýšlí, snaží se respektovat individualitu dětí.** O dětech mi vyprávěla a každou situaci se mi snažila přiblížit, proč asi vznikla. Děti respektuje a chová se přirozeně. Dětem na rovinu řekla: *„Dnes mě bolí hlava, málo jsem se vyspala a jsem unavená.“*

Učitelka je také jenom člověk. **Psychické a fyzické zatížení je vysoké.** Nedivím se tomu, pokud učitelka po letech své praxe může pocítit syndrom vyhoření.

8.3. Pozorování Eva Rybárová, třída Ovečky, SMŠ Rybička, Příbram

8.3.1 Náslech první, 14. 12. 2008

Charakteristika mateřské školy

Eva působí v soukromé mateřské škole s křesťanskou výchovou jako učitelka. Mateřská škola je zasazena do klidného prostředí, vilové čtvrti na okraji Příbrami. Školka je umístěna v rozlehlé vile a obklopuje ji zahrada vybavená dětským venkovním zařízením. Školka působí rodinně.

Eva je učitelkou ve třídě Oveček. Ve třídě je zapsáno dvacet dětí. Průměrně jich chodí zhruba patnáct. Další velký a zásadní rozdíl oproti složení třídy Petry a Martiny je heterogenní věkové složení třídy, děti jsou zde soustředěny zhruba od dvou a půl do sedmi let. Sourozenci bývají spolu ve třídě.

Vila je celá využita pro školku, její prostory jsou členité. V prvním patře jsou dvě třídy, Oveček a druhá Rybiček. Počty dětí na třídách jsou přibližně stejné. V druhém patře je tělocvična a technické zázemí, v přízemí šatny a sklepy s vybavením pro děti.

Paní učitelky vedou děti přiměřeným způsobem k poznávání Boha jako Stvořitele a Otce, chtějí jim pomoci vytvořit osobní vztah k Ježíši Kristu a seznamují děti s biblickými příběhy, křesťanskými písněmi. Což se promítá do řízených činností.

Pozn. Když jsme byly s dětmi na zahradě a děti jsem houpala na houpadle – letadle. Říkala jsem jim, že se houpeme tak hodně, že mám takový pocit, jako bychom byly až u mráčků.

Děti se mě ptaly: „*A tam už je to nebičko?*“ Odpovídám: „*Ano, tomu se říká nebe.*“ A děti: „*Hm, tak tam je Bůh.*“ Jedno slovo, dva různé významy.

Školka má ve svém ŠVP: „*Uplatňujeme biblické principy v praxi - odpouštíme si, učíme se omluvit, neubližovat si, chováme se k druhým tak, jak chceme, aby se oni chovali k nám. Bůh má rád všechny, proto přijímáme jeden druhého, každý z nás je stejně důležitý.*“

Tyto biblické principy, by měli obecně platit v celé naší společnosti.

Další pravidla:

- *Dítě je pro nás osobností, která se má rozvíjet po všech stránkách.*
- *Dbáme na laskavý a individuální přístup, pomáháme dětem žít radostný život založený na důvěře.*
- *Ctíme jednotné vedení a jasně stanovená pravidla, ve kterých se dítě cítí jistě a bezpečně.*
- *Ve třídách jsou spolu děti od 3 do 6 let, děti se učí vzájemně si pomáhat, pečovat o mladší či slabší.*
- *Sourozenci či kamarádi jsou zásadně spolu ve třídě, pomáhá nám to vytvářet rodinné prostředí*
- *Záleží nám na nenásilné a postupné adaptaci dítěte.*
- *Vážíme si spolupráce s rodiči.*
- *Děti oslovují paní učitelky křestním jménem, to napomáhá vytvoření přátelského vztahu plného důvěry a pochopení.*
- *Každá třída má svou vlastní hernu, třídu, šatnu a umývárnu s WC, společně využíváme ložnici s pevnými lůžky a tělocvičnu.*

„Cílem výchovy je příprava dítěte pro život v co nejpřirozenějších podmínkách. Při poznávání přírody a světa kolem nás využíváme pěkného umístění školky, poznávání probíhá nejpřirozenější cestou během častých naučných vycházek a výletů. K pohybovému vyžití MŠ využívá zahradu, blízký park, jabloňový sad i les. Bývají podnikány celodenní a polodenní výlety a naučné vycházky. Děti se učí plavat, jezdit na kole, bruslit a lyžovat, v zimě sáňkovat a bobovat. Ve třídách se děti starají o křečky a rybičky, v zimě připravují s učitelkami dobroty pro ptáčky, pečují o květiny, bylinkový záhonek a o zahrádku.“ (Školní vzdělávací program, SMŠ Rybička, Příbram, s.5)

Eva vede všechny kroužky (výtvarný, sportovní a Školičku), které SMŠ nabízí. Mateřská škola velmi dbá na zdravé, vyvážené a racionální stravování. Nevyhýbá se jáhlům, žitu, prosu, sóje, rybám, sojovému masu ...

Třída Oveček

Volná hra

Eva měla ráno pro děti připravenou grafomotorická cvičení s vánoční tematikou. Dětem se věnovala individuálně. S každým rozcvičila horní končetiny od ramen až po prsty. **Eva podává dětem informaci**, co budou dělat a význam rozcvičení horních končetin. Poté začaly děti vykreslovat předkreslený obrázek.

Děti za Evou chodí se svými spory. Pojmenovává pocity a navrhuje, a ptá se co s tím. „*Domluvíte se nějak?*“ Když kluci, se nemohou domluvit, navrhuje řešení. Eva důsledně sleduje, kdo si s čím hrál, a poté co již si nechce s hračkou hrát, si ji po sobě uklidí. Ráno je poklidné. **Děti jsou vedeny k domlouvání mezi sebou**. Je vidět, že na tom Eva nechala velký kus práce. S dětmi si povídám. Je to velmi příjemné povídání. Vypráví mi o svých sourozencích, zvířátkách, co mají rády a co rády dělají ... Ukazují mi školková zvířátka, rybičky a křečka. Děti se o zvířátka starají společně s Evou. Krmí je a čistí jim jejich domovy. Eva si zapisuje, kdo kdy co dělal, aby nedocházelo ke sporům.

V půl deváté Eva začala hrát na kytaru „uklízecí“ písničku. Děti se dají do úklidu. Písnička se dětem velmi líbí a některé s Evou zpívají.

Následuje hygiena. Umytí rukou kontroluje Eva děti pouze namátkově. Spoléhá na ujištění dětí. Děti se poté řadí v určeném prostoru. Eva se ptá, kdo zkontroluje záchody a kdo umyvadla. Děti se hlásí. Eva pečlivě vybírá. Řadí se tak, jak přichází. Děti se smějí, dělají na sebe obličej a ze srandy se pošťuchují. Eva upoutává pozornost dětí. Začíná předvádět artikulační a dechová cvičení. Děti ji napodobují. Postupně se přidají všechny. Dělají indiány, přežvykují jako velbloudi, vrčí jako auta.

Poté povídá Eva dětem, že si půjdeme zacvičit do tělocvičny. Ptá se starších dětí, zda by si vzaly na starost mladší. Tělocvična je o patro výše. Děti ochotně berou ve dvojici mezi sebe mladší. Eva se ještě ptá, zda se to podařilo vyřešit. Je patrné, že jsou na to zvyklé.

Řízená činnost 1 – pohybová chvilka

Eva se dětí ptá, proč cvičíme. Děti odpovídají. Eva tiší děti nonverbálním gestem, na které děti skoro okamžitě reagují. Znají jej. Eva pro dnešní cvičení se inspirovala v příbězích O kocourovi Modroočkovi od J. Koláře. Pouští CD a děti se mění v koťátka, tancují, drbají si kožíšek, protahují se jako koťata. Koťata si ráda hrají s klubíčky, natahují se pro ně, vyskakují za nimi, motají je (mlýnek z rukou). Koťátka se ráda protahují – natahování rukou, nohou ve stoje klečmo, rádi lízají mlíčko z misky a nahrbí a prohnou hřbet. Koťátka si posílají z ruky do ruky po zemi klubíčka, kutálejí klubíčka kolem těla po zemi, za záda a opět před břicho.

Děti zkoušejí, jak potichu kočka našlapuje. Následuje **cvičení s balančními míči**. Děti míče kutálejí v kruhu. Eva podotýká, aby dávaly děti pozor, aby se každý kamarád alespoň jednou vystřídal. Další cvičení – relaxace na míčích. Děti se dělí na dvě skupiny a Eva a já pomáháme dětem se na míčích udržet. Ony se kutálí, nejprve po břiše, poté na zádech.

Poslední **hra** je na **kocoura a myši**. Říkanka: „*Malé myši lezou, lezou po půdě, malé myši slídí, slídí po půdě, malé myši usnou a spí a spí a spí ... Pozor! Kocour jde!*“ Myšky se budí a utíkají do určeného prostoru. Myška co je chycena, se stává pomocníkem kocoura. Každé z dětí dostává puntík za cvičení. Za čtyři puntíky, dává Eva dětem samolepku zvířátka.

Pozorování potvrdilo, že je mezi dětmi vysoká soudržnost. Při řízené hře se nevyskytovala, až na jednu výjimku, žádná selektivnost. Děti byly ochotné k tělesnému kontaktu s jakýmkoli dítětem ve třídě. Celá hra se nesla v radostném duchu. Bylo patrné, že se děti cítí dobře. Eva byla citlivá a včas reagovala na vzniklé situace.

Svačina

Děti si samostatně připravují prostírání, hrneček, podtácek. Na stolečcích mají k dispozici chlebíky. Kakao nalévá Eva.

Řízená činnost 2 – klidná část

Po svačině se Eva ptá, kdo by chtěl připravit polštářky do řady v herně. Dnes má Eva pro děti připraveno divadélko, pohádku s biblickou tematikou.

Pobyt venku

Po skončení divadélka, uklízejí děti hernu. Jdeme se obléci do šatny. Starší děti při cestě do šatny dávají pozor na mladší. Šatna je v přízemí. Vedou tam schody. V šatně se Eva ptá: „*Půjdeme na zahradu, či do parku?*“ Děti říkají: „*Na zahradu.*“ Eva: „*Kdo pomůže Adélce a Elince se obléci?*“ Adam, Vojta a Patrik automaticky jdou k nejmladším dětem a začínají jim pomáhat s oblékáním. Eva oceňuje jejich pomoc a děkuje jim, že jí pomáhají. Ostatním dětem sama podává věci z horních skříněk. Připomíná, co si děti mají vzít na sebe. Když někdo něco potřebuje, Eva trvá na tom, aby si o to hezky řekl i poděkoval. Dita učitelku Evu prosí o zapnutí zipu u bundy. Nikola k ní hned běží a říká: „*Já ti pomůžu.*“ Eva mezi dětmi chodí, všímá si, co komu chybí, a pokud je třeba, pomůže. Děti se ale oblékají téměř samostatně. Kdo je hotov, sedí na svém místě, nebo jde někomu pomáhat. Dětem je ponecháván **prostor pro samostatnost**. Někdy i za cenu, že některé činnosti nejsou prováděny dokonale. Bylo zřejmé, že je pro děti samozřejmé si navzájem pomáhat, aniž by je k tomu musela Eva vybízet.

Na zahradě si jdou děti vybrat do skladu s hračkami, co by rády. Kluci staví dům z klacků a klád. Děvčata se k nim chtějí připojit, kluci nechtějí. Jedna z holčiček přichází za Evou a říká jí, že chce také stavět. Eva se jde s kluky domluvit a zjišťuje, že kluci opravdu pomoc nechtějí. A Eva prosí holčičky, zda by třeba nemohly začít stavět svůj dům. Souhlasí. Jiní kluci hrají hokej. Mají tendence soupeřit. Teprve ke konci pobytu na zahradě se s Evou dávám trochu do hovoru. Dosud se Eva skoro se mnou nebavila. Věnovala se převážně jen dětem. Vypráví mi o dětech.

Oběd

Děti se jdou umýt a Eva se ptá: „*Kdo chce připravit stoly na oběd?*“ S ostatními čekáme a zpíváme a říkáme si básničku s vánoční tematikou. **Toto je rozdíl, oproti zvyklostem ve třídě Petry a Martiny, tam si každý připravuje, svačinu, oběd sám pro sebe, zde je určena dvojice a ta připravuje pro všechny.** „Hospodáři“ oznamují, že je hotovo. Děti mají svá místa u stolečků. Eva zapaluje vánoční svíčky, které s dětmi vyrobily. U každého stolu, je určen ten, kdo bude sfoukávat po jídle svícen. Následuje krátké poděkování za jídlo Pánu Bohu. Kdo dojedl polévku, jde si sednout na lavičku a čeká, až začne paní kuchařka vydávat druhý chod.

Děti před sebe pouští vždy ty nejmenší. Množství jídla si určují samy. Talíře si odnášejí na své místo. Nikdo nepředbíhá. Všichni trpělivě čekají, až na ně přijde řada. Mezitím si spolu povídají, laškují a smějí se. Eva do jídla nikoho nenutila, respektovala přání dětí. Děti jedly v klidu, u jednotlivých stolečků si povídaly. Doba jídla byla poměrně dlouhá. Bylo znát, že děti jsou zvyklé dávat si přednost a čekat. Jednotlivá pravidla vztahující se k jídlu měly dobře zažitá.

Odpočinek

Po obědě si jdou děti vyčistit zuby. Poté se začínají připravovat do postýlek. Eva: „*Jdu se zeptat, zda jsou kartáčky spokojeny, jak jste si zuby vyčistili. A to jsem zvědavá, jak to dopadne.*“ Děti jsou opravdu napjaté a čekají. Eva říká: „*Jen jeden kartáček byl smutný.*“ Děti se ptají: „*Můj byl v pořádku?*“ Jsou také zvědavé, čí kartáček byl smutný?“ Eva odpovídá: „*To pro vás není důležité. Ten koho je kartáček smutný, jistě to ví.*“ Děti se svlékají. Mladším dětem pomáhají starší s přípravou do postýlek. Ložnice je veliká a patrová. Spí zde děti z obou tříd. Děti povinně odpočívají půl hodiny. V této době je jim čtena pohádka. Eva vybírá Kocoura Modroočka. Děti mohou ležet, či sedět, ale musí být v klidu a nerušit ostatní. Po pohádce, ten kdo neusne, a nechce již odpočívat, může vstát, převléci se a věnovat se hram ve své třídě. Přichází druhá paní učitelka. Eva mi ve své třídě ukazuje ŠVP a TVP a záznamy o dětech.

8.3.2 Náslech druhý, 25. 5. 2009

Tento náslech jsem se více soustředila na komunikaci mezi učitelkou, dětmi a řešení konfliktních situací.

Dnes je přítomno čtrnáct dětí z celkového počtu dvaceti.

Děti se scházejí na zahradě. Celé dopoledne se zde dnes bude odehrávat – volná hra, svačina i řízená činnost.

Pobyt na zahradě

Adélka si jde hrát na písek. Nese bábovky, volá k sobě Ditu a ta se k ní přidává. Společně dělají z písku dorty pro paní učitelku. Do jejich hry se zapojuje Hanička. Mezitím Tobiáš, Vojta a Honza hrají florbal. Mají dvě branky. Snaží se dát gól, ale nedaří se jim to. Tak si jen hokejkami přihrávají míček. Martin, Elinka, Tomáš a Zuzanka chodí po dřevěné palisádě. Střídají se, vždy jeden čeká, až přejde druhý. Zkoušejí přecházet oběma směry. Když se uprostřed potkají, jeden vždy druhému uhne.

Chlapce přestal florbal bavit. Tobiáš a Honza našli velký klacek. Jdou s ním k prolézačce a dělají si z něj jeřáb. Adam přichází k učitelce a ptá se, zda si s kluky může hrát. Učitelka Eva mu odpovídá, že se bude muset zeptat chlapců. Adam jde za Tobiášem a Honzou a ptá se, zda si s nimi může hrát. Chlapci souhlasí. Adam se k nim připojuje a pomáhá nosit kyblíky s pískem. Dita se vozí na kolotoči. Přišel k ní Vojta a ptá se, zda se může točit také. Dita souhlasí. Vojta si sedl. Dita ho upozornila, že místo, kde si sedl, je rozbité. Poradila mu, ať si sedne vedle ní. Vojta odpovídá, že je lepší, když sedí naproti sobě a přesedl si naproti. Společně se točí. Mezitím Adélka a Hanička opustily pískoviště. Půjčily si panenku a hrají si spolu v křoví na maminku a miminko. Přidává se k nim Dita. Ondra a Michal se schovali do křoví. Staví si tam domeček z klacků, které si před tím na zahradě nasbírali. Vojta zatím slezl z kolotoče. Udělal si pomocí prken na lanové prolézačce houpačku. Eva houpá Ditu na houpačce. Děti si hrají spolu napříč celým kolektivem. Dobře spolu vycházejí nejstarší děti s nejmladšími. Herní partneři se často mění v závislosti na druhu hry. Hra dětí vykazovala vysoký stupeň rozvinutosti.

Učitelka do hry dětí nezasahuje, výjimkou jsou případy, kdy by mohla být ohrožena bezpečnost dětí. Nesnaží se hru dětí rozvíjet, avšak projeví-li děti zájem, stává se jim partnerem. Více času věnuje individuální péči dětem, které zrovna žádného herního partnera nemají.

Řízená činnost

Měsíc květen probíhá ve znamení seznámení se dětí s jinými kulturami, zeměmi, zvyky. Tématem dnešního dne je Česká republika.

Učitelka Eva dětem v kruhu ukazuje globus. A ptá se, zda-li ví: „*Co to je?*“ Větší děti globus znají. Říkají, že jsou na něm zobrazeny různé země. Eva se ptá, jestli nějaké znají a společně si je ukazují. Eva dětem ukazuje moře, jakou má barvu. Nakonec si ukazují světadíly a pevninu. Eva má pro děti připraveny fotografie cizích zemí i České republiky. Vyprávějí si o jejich typických znacích.

Eva ukazuje dětem plátěný sáček. Dává každému z nich sáhnout do sáčku a zkusit najít mezi jinými drobnými předměty kuličku. Eva se ptá: „*Jaký tvar má kulička, jaký je globus a naše zeměkoule.*“ Dále se ptá: „*Co je ještě kulatého?*“ A děti vymýšlejí: „*Kola od auta, koláčky, míček, jablíčka aj.*“

Situace

Lavička, na které děti sedí, je trochu nakloněna z kopce. Elinka se zlobí, že se na ni Adélka mačká, tlačí ji zpět. Obě jsou nespokojené. Eva s Elinkou navazuje přímý oční kontakt. Podává ji informaci, že lavička je z kopečka a Adélka se na Elinku nemačká schválně. Pokud ji to vadí, bude lépe si najít jiné místo na sezení.

Situace

Děti mají u sebe stále kuličky. Osahávají je a hrají si s nimi. Vojtíškovi se kulička ztratila a říká to Evě. Eva oslovuje děti: „*Pomůžeme, prosím, Vojtíškovi kuličku najít?*“ A dále se Vojtíška ptá: „*Kdepak se asi kulička zakutálela a jak vypadala?*“ Všichni v trávě ztracenou kuličku hledají.

Přesouváme se k pískovišti. Eva: „*Víte, proč máme kuličky?*“ Vypráví, že si děti dříve velmi rády kuličky cvrnkaly do důlku. Eva: „*Máte nápad, jak bychom si důlek mohli vytvořit?*“ Děti odpovídají, že lopatkou a běží pro lopatky.

Situace

Tobiáš se rozpláče a zlobí se, že nemůže dělat důlek jako první.

Eva: „*Tobiášku, není vhodné se takto strkat. Pokud chceš, můžeš si udělat svůj důlek vedle.*“

Při řešení situace nastává vzadu mezi kluky další spor. Kluci se postrkují a dojde k bouchnutí kamaráda. Tomáš, který udeřil, se zlobí. Eva si bere Tomáše stranou, následuje přímý oční kontakt a pevné objetí, které vede ke zklidnění. Pak se Eva ptá, co jej tak rozčílilo a jak by bylo vhodnější vzniklou situaci řešit.

Eva konstatuje: „*Zdá se mi, že dnes nemáte mezi sebou dobrou náladu. Máte nějaký návrh, jak bychom si ji mohly zlepšit?*“

Děti navrhují zahrát si hru.

Eva: „*To je prima nápad. A jakou?*“

Děti: „*Na medvěda nebo na slepou bábu.*“

Je zvolena hra „Slepá bába“. Při rozpočítávání se nechávají kluci schválně chytat. Eva se ptá: „*Máme domluvené pravidlo, že se nenecháváme schválně chytat. Co by to pak znamenalo?*“

Kluci: „*Neplatilo by to.*“

Eva postřehne, že si Elinka začíná hrát na pískovišti. Eva: „*Elinko, vidím, že si hraješ na pískovišti. Máš již poklizeno v kuchyňce?*“ Elinka se vrací poklidit si kuchyňku.

Svačina

Eva: „*Dnes budeme svačit na zahradě. Jak to vymyslíme, kde si tady umyjeme ruce?*“

Děti napadlo, že tam kde je čistá voda.

Eva: „*A co ručníky?*“

Děti: „*Můžeme si utřít ruce do trávy.*“

Eva: „*Je potřeba poklidit stůl. Kdo mi, prosím, pomůže?*“ Eva má stanoveny na každý den hospodáře, kteří se spravedlivě ob den obměňují. Hospodáři obstarávají rozdávání hrnečků, talířků, příborů před svačinou a obědem.

Situace

Tobiáš, hospodář rozdál talířky a pro sebe mu schází. Říká to Evě.

Eva: „*Děti, vznikla nám tu situace, že máme málo talířků. Jak je to možné? Zkusíme to spočítat?*“ Všichni počítají s Evou a počet talířků souhlasí s počtem dětí. Eva: „*Tak to je v pořádku.*“ Konečně si Eva všímá, že jeden talířek přebývá u Adélky. A záhada je vyřešena.

Eva: „*Pokud si někdo bude chtít po svačině půjčit kuličku, tak může. Ale prosím, než budeme odcházet ze zahrady do školky, tak ji vraťte do sáčku, ano? A víte, proč?*“

Děti: „*Protože, když si kuličku odneseme domů, bude nám ve školce chybět a už si s ní nebudeme moci hrát. A to je krádež.*“

Situace

Zuzanka a Elinka sedí již u svačiny již jen ony. Ostatní děti si hrají na zahradě.

Elinka bez dovolení pije z hrníčku Zuzanky. Zuzanka se rozpláče.

Eva: „*Elinko, tvůj hrníček má nožičky a umí přeskočit k Zuzance na talířek? Nebo jak si mám vysvětlit, že piješ z hrnečku Zuzanky?*“

Elinka vrtí hlavou.

Eva: „*A jak se to tedy stalo?*“

Elinka mlčí.

Eva: „*Zuzanko, tobě dám nový hrníček a Elinko příště si pamatuj, že pijeme z hrníčku, který máme na talířku.*“

Elinka má nyní na vypití dva hrníčky bílé kávy.

Eva: „*Elinko, máš nyní na vypití velkou porci kávy.*“

Pobyt na zahradě – volná hra

Po svačině Eva nabízí dětem, zda někdo nechce zalít záhonek. Eva s dětmi na zahradě zasadila různé druhy zeleniny (cibuli, hrášek, ředkvičky, brambory). S dětmi se o záhonek starají. Děti si plní koněvky a jdou společně zalít záhon. Běží po víkendu říci Evě novinu: „*Ředkvičky jsou už jako bambule.*“ Mají z toho radost. Eva dětem navrhuje, že by si je mohly zítra vytrhnout a společně z nich udělat pomazánku.

Situace

Kluci Evě ukazují robota, kterého vytvořili v kutilském koutku na zahradě z kousku dřeva a hřebíků. Eva se ptá, co kde robot má a co umí. Z robota vypadává jeden hřebík a ztrácí se v trávě.

Eva: „*Jak ted' hřebík najdeme? Mohl by se o něj někdo poranit.*“

Kluky napadá přinést magnet ze třídy. Snaží se magnet v trávě chytit a střídají se v hledání.

Situace

Vojtíšek Evě vypráví, že za každou činnost, se kterou doma pomůže, dostává body. Pokud jich má určitý počet, tak mu rodiče koupí atraktivní věc, kterou si přeje.

Eva: „*Vojtíšku, nebylo by fajn, pokud bys mamince pomohl jen tak pro radost? Mamina by pak nebyla tak unavená a mohly byste si spolu více povídat a hrát.*“

Vojtíšek kroutí hlavou. Je pro něj atraktivnější vnější motivace nastavená rodiči. Jeden z chlapců přináší opět robota a ptá se Evy, zda by ho mohl vzít domů.

Eva: „*Mohl, ale je potřeba za to do školky přinést jiný podobný kousek dřeva a hřebíky.*„

Eva se dětí ptá: „*Kdo má žízeň? Udělejte, prosím, dvojice. Kdo, rozdá brčka?*“ Na jednu dvojici dětí je jeden hrneček. Každý dostane jedno brčko a pijí z jednoho hrnečku společně. Což děti velmi baví.

Anetka postřehne, že nejmladší dvojice holčiček má potíže hrníček držet a zároveň pít. Jde jim hrnek přidržet.

Eva si toho všimá a říká: „*Anetko, děkuju, že sis všimla a holčičkám pomohla.*“

Navzájem se na sebe usmějí.

Situace

Kluci si hrají a vymýšlí opičí dráhu. V tom bouchne Vojta Tobiáše pěstí. Tobiáš se rozpláče. Eva si oba kluky volá. Chce, aby jí vysvětlily, co se přihodilo. Konkrétně vyslechne každého chlapce a snaží se situaci pochopit a vysvětlit. Tobiáš chtěl být první a opičí dráhu, kterou si kluci vymysleli, vést. Proto Honzu odstrčil, až upadnul.

Eva: „*Co se stalo Tobiáši?*“

Tobiáš: „*Honza se mi posmíval, tak jsem ho strčil.*“

Eva: „*A, ty jsi to, Vojto, viděl, a nelíbilo se ti, že Tobiáš strkal do Honzy a tak jsi mu dal pěstí? Je to tak zhruba?*“

Kluci přikyvují.

Eva: „*A, co myslíte, kluci, co jste udělali špatně,*“

Kluci: „*Že jsem mu dal pěstí.*“, „*Že jsem strčil do Honzy.*“

Eva: „*Jak to vyřešíme příště?*“

Vojta: „*Řeknu mu to.*“

Eva: „*Hm, myslím, že je to opravdu lepší řešení.*“

Po chvíli se ke klukům přidávají i holčičky. Společně domlouvají novou opičí dráhu sestavenou z atrakcí na zahradě. Ve vedení se střídají a každý si vymýšlí svou, trochu jinou dráhu.

Ve chvílkách volna Eva děti houpe, pomáhá jim kutilském koutku, či dělat kotouly aj. Pobyt venku se chýlí ke konci. Eva: „*Děti, vidím, že tu máme poházené hračky na zemi. Nevím, kdo z vás je tu nechal. Je potřeba je nyní poklidit, protože za deset minut bude oběd.*“ Děti jsou zvyklé na pravidlo, že nerozlišují, kdo s čím si hrál, a poklízejí všichni vše.

Situace

V šatně starší děti pomáhají menším s převlékáním, podat oblečení z poličky, poklidit boty aj.

Dita: „*Evo, co máme dnes k obědu?*“

Eva: „*Co myslíte? Máme dnes český den, tak nějaké české jídlo.*“

Děti navrhují: „*Pizza, lasagne ..., brambory, buchty, maso, knedlíky aj.*“

Eva si s dětmi vypráví o tom, co u nás roste, jaké ovoce, zelenina a která jídla jsou u nás typická. Tato situace vznikla zcela náhodně a Eva si s dětmi během převlékání velmi poutavě povídala.

Chvilka před obědem

Oběd ještě není hotový, proto Eva navrhuje, že bychom si mohli ještě na chvilku jít všichni sednout do herny a povídat si.

Eva: „*Jaké známe české písničky a říkanky? Vzpomenete si?*“

Děti jsou neklidné. Eva: „*Tomášku.*“ A Tomáš, ví, že se má zklidnit.

Děti vzpomínají a vymýšlejí.

Eva: „*Děti, chtěly byste přečíst nějakou českou pohádku?*“ Eva přináší knihu s českými pohádkami. Dětem vypráví, že dříve nebyla televize. A děti, když večer ulehly do postelí, tak jim někdo z rodiny pohádky vyprávěl.

Eva vybírá pohádku „*O neposlušných kůzlátkách*“.

Honza říká zklamaně: „*Tuhle znám.*“

Eva: „*Ale třeba, Honzíku, je tahle trochu jiná, tak si ji přečteme, ano?*“

Honzík po chvilce říká: „*Hm, je jiná.*“

Situace

Po dočtení pohádky Eva říká: „*Co si z téhle pohádky můžeme vzít?*“

Děti: „*Že nemáme nikomu cizímu otvírat, když jsme sami doma.*“

Eva: „*Jenže, co když ten člověk řekne, že je náš soused?*“

Honza říká: „*Tak mu otevřu.*“

Eva: „*Ale, maminka, ti říkala, že nemáš nikomu otvírat. A, co když řekne, že si potřebuje zavolat?*“

Děti: „*Tak, mu řeknu, že si má zavolat z budky.*“

Eva: „*Toho, koho dobře neznáme, tomu nikdy dveře neotvíráme.*“

Oběd

K jídlu je žemlovka s jablky, tvarohem a rozinkami.

Situace

Dita: „*Evo, co to je?*“ a ukazuje na hrozinku.

Eva: „*Dituško, to je hrozinka. A, děti, víte vy, co to je?*“

Děti neví a Eva jim říká, že je to sušená kulička hrozna.

Eva ke všem dětem u oběda říká: „*Musím vám říci, že jste mi dnes dělali celý den radost.*“

Děti: „*Evo, co budeme dělat zítra?*“

Eva: „*Kluci mě prosili, jestli bychom mohli zítra jít ven běhat. Slíbila jsem jim to. A také máme zítra Slovenský den, tak nás čekají tanečky a muzika.*“

Situace

Po obědě si děti čistí zuby. Honza v koupelně rozlije vodu a postříká zrcadlo. Přiběhne, říká, co se stalo a bere si hadr a jde to utřít.

8.3.3 Shrnutí

Eva přesto, že nestudovala Střední pedagogickou školu, je profesionál. Její autoritu nijak nesnižuje oslovení jménem. **Evě děti tykají a oslovují ji jménem.** Je to příjemné a přirozené. S dětmi je ráda a je to opravdu cítit. Věřím jí, že její povolání ji uspokojuje a naplňuje. Eva je **přemýšlivá, důsledná, pracovitá, vyrovnaná, ví jak s dětmi efektivně komunikovat, děti plně respektuje a ony respektují jí.**

Eva s dětmi pracuje individuálně. Podmínky pro individuální práci s dítětem má Eva mnohem příznivější než Petra s Martinou. Nahrává tomu, nejen menší počet dětí, heterogenní věkové složení dětí ve třídě, ale i v mnohem menší míře množství telefonátů, zajišťování organizačního chodu.

Eva je pro děti **jistým, bezpečným přístavem, rozumí jí.** Důsledně **dbá na pravidla. Pracuje na vztazích mezi dětmi, prosociálním jednání, rozvíjí jejich osobnost a vzdělání.** Eva je pro děti, ta, o kterou se **mohou opřít, svěřit se, důvěřuje jim.** Proto, že Eva důvěřuje dětem, poskytuje jim **prostor pro samostatnost, možnost se rozhodnout ...**

Eva se snaží „své“ děti opravdu poznat. **O dětech si píše podrobnou charakteristiku, vývoj a pokroky.** Eva vede děti od jejich nástupu do školky a až do doby než odcházejí na základní školu. Má vždy ranní služby. Pro děti je stabilní a důležitou osobou. **S rodiči aktivně komunikuje.** V případě potřeby, pokud chtějí, dochází k nim domů, či si jdou popovídat třeba do kavárny. Časem se s některými rodiči sblíží natolik, že se z nich stanou přátelé.

U Evy je patrné, že **aktivně využívá efektivní komunikaci. Odráží se to i v komunikaci a rozvoji vztahů mezi dětmi.** Jejich hry jsou spolupracující, domlouvají se mezi sebou, všímají si jeden druhého a respektují se navzájem.

Nezařazování soutěživých her a odmítání vzájemného srovnávání dětí se přímo odráží na míře konfliktů a soutěživosti kolektivu.

Eva **učí děti vyjádřit se, samostatně se projevit, přemýšlet a jednat.**

Eva se **umí vyjádřit dobře neverbálně, navazuje s dětmi přímý oční kontakt, neschází pohlázení, úsměvy.**

Eva je opravdová. **Své emoce neskrývá.** Negativní pocity sděluje přiměřeným způsobem.

Věří ve schopnosti dětí a projevuje dětem důvěru.

Podporuje partnerství a spolupráci. Sama citlivě vnímá vzniklé situace a učí děti nahlédnout na situace podobně, empaticky.

Děti učí samostatně řešit konflikty a nechává dopadnout i přirozené důsledky za činy.

Evinou prioritou je formování postojů dětí, méně se zaměřuje na rozvoj znalostí a dovedností. Hry, které volí, jsou zaměřeny na rozvoj spolupráce a empatie. Velký důraz je kladen na samostatnost dětí, která je dětem dopřávána v maximální možné míře. **Děti mají možnost spolurozhodovat o společných činnostech, podílet se na řešení problémů, spoluvytvářet pravidla a obsluhovat se.** Pravidla se po vzájemné dohodě se mohou měnit a přizpůsobovat momentálním potřebám a stupni sociálního rozvoje jednotlivých dětí.

Velkým plusem je, že školka je rodinného typu. Ve třídě je maximálně dvacet dětí věkově smíšených. Starší jsou navyklé pomáhat mladším. Důkazem je, jak se dá s dětmi pracovat, jaký vliv to má na děti, učitelku i rodiče, pokud počet dětí na třídě je nižší.

9. ZÁVĚRY POZOROVÁNÍ

9.1 Výsledky pozorování

9.1.1 Učitelka **PETRA KRÍŽKOVÁ**

Zpozorovaný jev →	Sociální dovednosti
projevuje zájem o každé dítě a svým projevem a chováním dává dětem najevo, že je má ráda, a že jí na nich záleží	empatie, bezpodmínečné přijetí, zpětná vazba, respekt
myslí na to, že každé dítě potřebuje její dotek, pohled, soustředěnou pozornost, uznání, ale i slova, která mu potvrdí, že jsme rádi, že je mezi námi a že ho potřebujeme projevuje své emoce a negativní pocity sděluje přiměřeným způsobem	empatie
nabízí volnost v rozhodování - při výběru her i hraček kamarádů, zapojit se či nezapojit nebo být jen pozorovatelem	respekt
citlivě usměrňuje iniciativu dítěte, ale neomezuje	empatie, respekt
s dětmi vytváří smysluplná třídní pravidla a dbá na jejich dodržování; pravidla platí pro děti, stejně tak i pro učitelku	prosociální chování, partnerství
s dětmi jedná partnersky, minimalizuje autoritativní styl jednání	prosociální chování, respekt
učí děti orientovat se v morálních hodnotách podporuje vzájemnou spolupráci, kooperaci	prosociální chování
citlivě učí děti myslet na ty druhé, domlouvat se, ale i přemýšlet, vnímat toho druhého, nebát se kontaktu s kamarádem	empatie, prosociální chování, aktivní naslouchání, zpětná vazba

poskytuje dětem možnost spolurozhodovat o společných činnostech, podílet se na řešení problémů, spoluvytvářet pravidla a obsluhovat se	uznání, respekt, naslouchání, prosociální chování, rozvíjení sebedůvěry a sebedůvěry a sebedůvěry a sebedůvěry
poskytuje prostor pro samostatnost a odpovědnost	rozvíjení sebedůvěry a sebedůvěry a sebedůvěry a sebedůvěry
projevuje zájem o děti, jejich potřeby, zájmy, přání	autenticita, empatie, naslouchání, zpětná vazba
vnímá problémy dětí, reaguje na ně a vyjadřuje je přes vyjádření emocí svých, učí děti vyjádřit jejich emoce	empatie, aktivní naslouchání, zpětná vazba
děti při činnostech oceňuje a vhodně motivuje	ocenění, zpětná vazba
důvěřuje ve schopnosti dětí	uznání
k dětem přistupuje individuálně	akceptace, respekt
reverzibilita výroků se objevuje často	respekt, úcta
snaží se podchytit všechny vztahy a reakce dětí naslouchání, zpětná vazba využívá nejčastěji slov podpory a ocenění, volbu výběru, popis, konstatování, já-výrok, přirozené důsledky, vyjadřuje svá očekávání, emoce	efektivní komunikační dovednosti
projevuje nadšení pro činnost, pro myšlenku, pro nápad, při plánování	autenticita
komunikuje s dětmi srozumitelně, vysílá jasné komunikační signály	komunikační dovednosti

9.1.2 Učitelka MARTINA VOJTIŠKOVÁ

Zpozorovaný jev →	Sociální dovednosti
projevuje zájem o každé dítě, svým projevem a chováním dává dětem najevo, že je má ráda, a že jí na nich záleží	empatie, bezpodmínečné přijetí, zpětná vazba, respekt, uznání
vytváří pro děti prostředí bezpečné, důvěryhodné, tolerantní a ohleduplné	empatie, prosociální chování
s dětmi vytváří smysluplná třídní pravidla a dbá na jejich dodržování; pravidla platí pro děti, stejně tak i pro učitelku	prosociální chování, respekt, partnerství
pomáhám dětem orientovat se v sociálních situacích a zvládat konflikty konstruktivním způsobem	naslouchání, zpětná vazba, prosociální chování, podpora sebekontroly
učí děti myslet na ty druhé, domlouvat se, ale i přemýšlet, vnímat toho druhého, nebát se kontaktu s kamarádem učí děti vzájemné pomoci a spolupráci	prosociální chování
vcitíuje se a naslouchá dětem, pomáhá dětem pojmenovávat jejich emoce, aby se samy v sobě naučily orientovat, zároveň jim vyjádřit podporu a pochopit cítění ostatních k dětem přistupuje individuálně a citlivě	empatie
umí se vyjádřit dobře neverbálně, navazuje s dětmi přímý oční kontakt, neschází pohlázení, úsměvy	komunikace, pozitivní přijetí
vstřícně komunikuje s dětmi, rodiči a kolegyněmi	pozitivní chování, komunikační dovednosti
pomáhá dětem naučit se samostatně řešit problémové situace	efektivní komunikační dovednosti, facilitující přístup, podpora sebekontroly a seberegulace

využívá nejčastěji popis, jasná a srozumitelná informace, dvě slova, možnost volby	efektivní komunikace
věnuje dětem neustálou pozornost přijímá názory dětí, přemýšlí o nich	naslouchání, zpětná vazba
vyjadřuje dětem uznání	ocenění
poskytuje dětem (kolegyním) důvěru, prostor pro samostatnost	rozvoj sebedůvěry a sebepojetí
uznává individualitu dětí, rodičů a kolegů reverzibilita výroků se objevuje často spolupracuje s dětmi, minimalizuje svoji autoritu, podporuje partnerský přístup vnímá děti jako aktivní spolutvůrce pedagogického procesu	respekt
umí projevit nadšení pro činnost, pro myšlenku, pro nápad, při plánování chová se upřímně, vyjadřuje své pocity verbální sdělení se shodují s myšlenkami a činy chování a jednání je pro děti transparentní a orientují se v něm	autenticita
umožňuje dětem svobodnou volbu činností	akceptace, respekt, empatie

9.1.3 Učitelka EVA RYBÁROVÁ

Zpozorovaný jev →	Sociální dovednosti
projevuje zájem o každé dítě, svým projevem a chováním dává dětem najevo, že je má ráda, a že jí na nich záleží	empatie, bezpodmínečné přijetí, zpětná vazba, respekt
sdílí s dětmi jejich pocity a očekávání, případná zklamání přes vyjádření emocí svých, učí děti vyjádřit emoce citlivě vnímá vzniklé situace a učí děti nahlédnout na situace podobně	empatie
vytváří pro děti bezpečné, důvěryhodné a jisté prostředí učí děti spolupracovat, pomáhat, domlouvat se mezi sebou, všimnout si jeden druhého a vzájemnému respektu	empatie, prosociální chování
učí děti základům slušného chování a morálním hodnotám učí děti vzájemně se dělit nabízí prostor pro společné činnosti učí děti vážit si života, lidí, zvířat, přírody kolem nás	prosociální chování
nabízí volnost v rozhodování - při výběru kamarádů, herních partnerů, výběru her i hraček, zapojit se či nezapojit nebo být jen pozorovatelem	respekt, empatie
projevuje opravdový a upřímný zájem o děti, jejich starosti, přání, pocity, názory, postoje	naslouchání, zpětná vazba, empatie, prosociální chování

s dětmi vytváří smysluplná třídní pravidla a dbá na jejich dodržování; pravidla platí pro děti, stejně tak i pro učitelku	prosociální chování, respekt, partnerství
umí se vyjádřit dobře neverbálně, navazuje s dětmi přímý oční kontakt, neschází pohlázení, úsměvy komunikuje s dětmi srozumitelně, vysílá jasné komunikační signály má rozvinutou neverbální formu komunikace, využívá gest, mimiky a pohledů	komunikace
učí děti samostatně řešit konflikty a nechává dopadnout i přirozené důsledky za činy	efektivní komunikace, facilitující přístup
vstřícně komunikuje s dětmi, rodiči a kolegyněmi	pozitivní chování, komunikační dovednosti
projevuje dětem důvěru v jejich schopnosti, poctivost, nápady aj. učí děti samostatně se projevit, přemýšlet a jednat	uznání, rozvíjení sebedůvěry, sebepojetí a sebejistého vystupování
využívá popis, informaci, dvě slova, možnost volby, já-výrok, ocenění, zrcadlení, parafrázování	efektivní komunikační dovednosti
oceňuje děti při činnostech a vhodně motivuje	efektivní komunikace, zpětná vazba
reverzibilita výroků se objevuje často	respekt
s dětmi jedná partnersky, minimalizuje autoritativní styl	respekt, uznání
vnímá děti jako osobnosti respektuje potřeby a přání dětí, reflektuje na ně poskytuje dětem možnost svobodného pohybu, činorodosti a zkoumání prostředí	respekt, akceptace
jedná upřímně a bez přetvářky	autenticita

9.1.4 Shrnutí

Z pozorování učitelek vyplynulo, přesto že jsou všechny osobité, pracují v třídách, které se liší počtem, věkovým složením dětí, lokalitou i zaměřením mateřské školy, spojují je společné znaky sociálních dovedností, především **empatie, prosociální chování, naslouchání, efektivní komunikační dovednosti, respekt, akceptace a autenticita**.

Mezi pozitivní osobnostní vlastnosti paní učitelky Petry Křížkové patří citlivost, empatie, autentičnost, trpělivost, citová vyrovnanost, upřímnost, vytrvalost, cílevědomost, spolehlivost a pedagogický optimismus.

Paní učitelka Martina Vojtíšková je psychická vyrovnaná a vyzrálá, citově stabilní, optimistická, aktivní, trpělivá, kreativní, odpovědná, komunikativní, empatická a má smysl pro humor.

K silným stránkám paní učitelky Evy Rybárové patří důslednost, poctivost, vytrvalost, upřímnost, cílevědomost, psychická vyrovnanost a citlivost.

V osobnostních rysech učitelek se objevují podobné vlastnosti.

V průběhu pozorování vybraných učitelek a jejich práce s dětmi se objevila skutečnost, která zasahovala a negativně ovlivňovala kvalitní pedagogickou práci učitelek, psychohygienické podmínky dětí, a to **vyšší počet dětí na třídě**. Tato skutečnost se objevila u dvou ze tří sledovaných učitelek. Dvě třídy jsou naplněny do počtu 28 dětí a jedna do počtu 20 dětí. Ve třídě s nižším počtem zapsaných dětí bylo patrné, že psychosociální podmínky a třídní klima je příznivější. Učitelka má možnost s dětmi mnohem více prostoru ke komunikaci, individuálnímu přístupu, sledovat vztahy mezi dětmi a řešit konfliktní situace. Děti mají mezi sebou osobnější vztahy, lépe se znají a vzniká méně konfliktů a nedorozumění. Nevzniká přemíra hluku, neklidu a stresových situací. Prostředí nabízí podmínky pro vytvoření bezpečnějšího a jistějšího zázemí.

Toto vše jsou dlouhodobé stresové faktory, které se mohou odrazit v kvalitě práce s dětmi, kolegy, rodiči, frustraci učitelek, profesním otupěním, ztrátě nadšení či rezignace ve své povolání a s tím spojené odchody s resortu školství.

9.2 Kritéria sociálních dovedností předškolního pedagoga

Na základě výsledků pozorování a poznatků z odborné literatury jsem stanovila kritéria sociálních dovedností předškolního pedagoga.

Sociální dovednosti předškolního pedagoga
Bezpodmínečné a vřelé přijetí
Akceptace dětské individuality
Pozitivní chování, úcta k dítěti
Poskytnutí zpětné vazby v sociálních vztazích
Autenticita projevů učitelky ve vztahu k dítěti i ostatním sociálním partnerům
Schopnost empatie k dítěti, celé skupině, kolegyním, rodičům
Prosociální chování
Aktivní naslouchání
Schopnost ocenit
Osvojení efektivních komunikačních technik
Facilitující přístup
Podpora sebekontroly a seberegulace u sebe i dětí
Rozvíjení sebedůvěry, sebepojetí a sebejistého vystupování
Respektování a tolerování odlišného pohledu na projevy interakcí
Schopnost dobrého verbálního a neverbálního projevu

ZÁVĚR

Zpracování bakalářské práce na téma: „Sociální dovednosti předškolního pedagoga“ byla pro mě přínosné a zajímavé. Na základě teoretických poznatků a výsledků pozorování jsem stanovila vlastní kritéria sociálních dovedností kvalitního předškolního pedagoga. Získané poznatky v teoretické části se shodují s vypořádanými skutečnostmi. Z pozorování vyplývá, že správně rozvinuté sociální dovednosti předškolního pedagoga, jeho osobnost, chování a komunikace ovlivňují děti.

Ze závěru pozorování a z poznatků z odborné literatury vyplývá, že:

- Učitelka by měla přijmout dítě s porozuměním, bez podmínek, výhrad a předsudků. Každé dítě by mělo být akceptováno bez podmínek takové, jaké je. Děti velmi dobře vnímají zájem a vycítí, jestliže respektujeme jejich důstojnost.
- Učitelka by měla přijmout dítě s plnou důvěrou a úctou k jeho individualitě.
- Učitelka by měla být empatická, akceptující a autentická.
- Učitelka by měla být pro dítě transparentní osobnost, měla by přirozeně vypovídat o sobě, nechat se blíže poznávat.
- Učitelka by měla vyváženě komunikovat se všemi dětmi.
- Mluvení a naslouchání učitelky a dětí by mělo být v rovnováze.
- Učitelka by si měla být vědoma, že množství otázek adresovaných dítěti nemusí být jím vždy chápáno jako příjemný zájem.
- Učitelka by měla usnadňovat nejen procesy vznikání a osvojování nových vědomostí, ale i dětské projevy tvořivosti, fantazie, sociálních aktivit a stavy obav a úzkosti.

Dle mého názoru, celá naše osobnost je propojena s naším profesním životem. To jaký jsem člověk, jak se chovám, jednám, jaké jsou mé názory, postoje, zájmy, jaké mám morální a psychické vlastnosti, se odráží a významně zasahuje do profese předškolního pedagoga. Učitel nemalou měrou vstupuje do životů dětí, působí na ně a ovlivňuje jejich osobnost nejen na určitou dobu, ale leckdy nepřímo dlouhá léta.

Doufám, že tato práce se zaměřením na sociální dovednosti předškolního pedagoga poskytne nejen samotným učitelkám v mateřské škole a studentkám oboru učitelství pro mateřské školy zajímavé a přínosné informace pro jejich povolání.

SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY

- CAIATIOVÁ, M., DELAČOVÁ, S., MULLEROVÁ, A. *Volná hra*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-011-1.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-0634.
- GILLERNOVÁ, I., HERMOCHOVÁ, S., S. ŠUBRT, R.: *Sociální dovednosti učitele*. Praha: SPN, 1990.
- HELUS, Z.: *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.
- KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005. ISBN 80-901873-6-6.
- KOŤÁTKOVÁ, S.: *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0852-3.
- KŘÍŽKOVÁ P.: *Bakalářská práce: Socializace dítěte v mateřské škole*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Katedra pedagogiky a psychologie, 2006.
- MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I.: *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Portál Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-799-X.
- PREKOP, J.: *Empatie: vcítění v každodenním životě*. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0672-5.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004. ISBN 80-87000-00-5.
- SVOBODOVÁ, E.: *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2007. ISBN 80-86307-39-5.
- Školní vzdělávací program MŠ, Poříčí nad Sázavou*.
- Školní vzdělávací program, SMŠ Rybička, Příbram*.
- ŤETHALOVÁ, M.: *Dětem i dospělým chybí hlubina lidské bezpečnosti*. Informatorium, Praha, Ročník XVI, 2009. č.5.
- ŤETHALOVÁ, M.: *Slovenské mateřské školy čeká reforma*. Informatorium, Praha, 2009, č.1.
- ŤETHALOVÁ, M.: *Školka je laboratoří lidských vztahů*. Informatorium, Praha, Ročník XIV, 2007, č.10.
- Třídní vzdělávací program, třída Berušky, MŠ Nerudova, České Budějovice*.
- VYMĚTAL, J., REZKOVÁ, L.: *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*. Praha: Portál, 2001. 80-7178-561-X.